

DE INSTITUTIONE
 HISTORIÆ UNIVERSÆ,
 ET EJUS CUM JURISPRUDENTIA
 CONJUNCTIONE
 ΠΡΟΛΟΓΟΜΕΝΩΝ LIBER I.

§. I.

Conditi à DEO sumus & collocati in hoc mundo, tanquam in amplissimo quodam amphitheatro, primùm ut spectatores, deinde ut actores, atque etiam ut iudices quodammodo simus. Spectatores dico, non earum modò rerum, quæ in oculos nostros incurrunt: sed & earum, quas memoria nostra comprehendit, & jam olim præteritas nobis tanquam præsentis sistit, non possumus, si oculos habemus, non spectare res naturales: quas & orbium cælestium assidua conversio, & hic telluris globus immobilis quotidie spectandas, contuendâsque nobis, vel invitis, offert, admirabili quidem varietate differentes, sed constanti tamen & perpetua vicissitudine recurrentes: quarum quidem certè considerandarum causâ natos etiam homines esse magni olim Philosophi dixerunt. Sed hæc

(ut vocatur) *ἱστορία* (*), quæ & historia naturalis appellatur (ut rerum physicarum scientiam PLATO (**)) vocat historiam) ejus, de quo nunc loquor, amphitheatri admirabilem modò structuram, amplitudinem, ornatum, & (ut uno verbo dicam) mundum sive *κόσμον* ostendit, res verò, quarum causa illud conditum est, & quæ in eo, atque in hac vita, inter homines aguntur, geruntur, fiunt, res dico humanas, & conjunctas cum humanis divinas, quæ sunt veluti actiones in illa scena jam inde ab orbe condito inchoatæ, & ad ætatem usque nostram perductæ, illà demum, de quâ loqui instituo, historia, intelligentiæ, memoriæ, animisque nostris contemplandas, tanquam in tabula pictas, proponit: quo magis (ut ait enim CICERONIS in *Bruto* (***)) verbis) explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia videamus, duo itaque genera rerum cùm sint, naturalium quæ semel conditæ sunt, & humanarum, quæ quot vel diebus vel annis sunt actæ: de his potius, quàm de illis, nunc quærimus. Naturalem (ut vocant) historiam fateor dignissimam esse, cui operam demus, ut cæli (si ita loqui licet) œconomiam, Solis, Lunæ, stellarum, planetarumque motus, & naturam, & eorum, quæ sub Luna in aëre fiunt, conditionem, animalium deinde, quadrupedum, avium, piscium, stirpium,

(*) Theoria.

(**) In *Phædone*.

(***) *Cap. 4.*

stirpium, metallorum, & aliarum rerum, quas vel terra, vel aqua gignit, alitve, vim consideremus: postremò quod de animo, corporeque hominis cognoscendum est, non ignoremus, magna fateor & admirabilia esse illa. Non enim HORTENSIVM audio, qui aliquando apud CICERONEM cum historiam laudare vellet, philosophiam naturalem vituperavit. Sed ut hanc laudandam esse dico, sic ad illam potius nunc me & aggredi profiteor, & magis incitari majorique admiratione impelli sentio. Nam & quantum homo excellit quicquid in hoc orbe conditum est: tantò sunt res humanæ cum suis consiliis, judiciis, eventibus excellentiores: quantumque ratio, & intelligentia res aut bruta aut inanimes superat; tantò sunt humanæ supra naturales. Audio equidem t ecquò Africanus suum SCIPIONEM in illo sapientissimo somnio revocet: Sentio quanta res sit, contueri maxima illa templa, tot orbibus, globisque connexa, quorum (ut ille ait) cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, celeritate incredibili volvitur, secumque rapit & rotat alios sibi subjectos, magna (iterum dico) res est, cum intelligentiâ spectare vim & cursum Solis, qui versatur retrò contrario motu, atque cælum, Terra, cujus magnitudo, si cum majoribus illis orbibus comparetur, nulla esse dicitur, nullam fortasse talem si nuda spectetur, admirationem ciet. Sed res, quas in ea DEUS, qui supra omnes cælos est, tot jam sæculis agit, nonne multò majorem commo-

vere debent? Quæ supra Lunam toto cælo spectamus, pura omnino & serena & nunquam turbata, statas certasque vices, & admirabilem cum earum conversionem, tum conversionis ordinem, atque adeo perpetuam quandam habent suam harmoniam, inanimata licet illa omnia alioqui sint, quæ infra Lunam in aëre sunt aut fiunt, miscent ventos, nubes, imbres, fulmina, tonitrua, cometas: deinde avium & volucrum veluti motoriam habent fabulam. Tertia & infima universi pars est hic globus terræ. Sed sit licet immobilis, tamen earum, quas dixi in ea geri, moverique, rerum, quàm est admirabilis (ut POLYBII verbo utar) ἀνακύκλωσις (*)? Certè vetus est, quòd dixit olim scripsitque CORNELIUS TACITUS (**), rebus cunctis inesse videri quendam veluti orbem, & quemadmodum temporum vices, ita & morum verti, ac inepti quidem nimiùm illi fuerunt, qui cælum stare, terram volvi finxerunt. Sed ut ridiculum hoc somnium est, sic cum historiam volvimus, non minus terræ varium & volubilem motum, quàm cæli stabilem ac constantem (ut ita dicam) statum agnoscere cogimur: verùmque esse experimur, quod PLATO & ARISTOTELES dixerunt, naturales quoque esse Rerumpublicarum conversiones. Admirabile itaque (ut dixi jam sæpe) etsi mutum atque vacuum foret, est hoc mundi amphitheatrum, in quo

ralis

(*) Revolutio.

(**) *Annal. lib. III. cap. 55.*

talis tantusque veluti circus est. Sed multò
 magis illi, qui in eo spectantur (si ita loqui
 fas est) ludi me rapiunt & permovent. *Feli-
 ces animæ* (inquit verus Poëta) *quibus hæc cog-
 noscere primum, Inque domos superas scandere,
 cura fuit.* Sed sunt & illi tẽrque quaterque
 beati, qui descendunt in hanc (ut ita loquar)
 arenam inferiorem, ut cognoscant quæ hĩc
 gesta sunt, vel geruntur ab hominibus, quo-
 rum etiam causa superiora illa condita sunt.
 Magnæ profectò & præclaræ sunt hæ duæ ve-
 luti academiæ. Ac quidem cùm illa nos su-
 periorum rerum theoria tener abs hominum
 colluvione avocatos atque secretos, magis no-
 bis versari videmur in vestibulo sempiterni
 cælestisque illius domicilii, in quo DEI con-
 suetudine propius aliquando fruemur, vult-
 que DEUS in eo tanquam limine nos majori
 quadam expectatione suspensos, interea dum
 hanc vitam vivimus, hæere, ut olim popu-
 lum suum in atrio ante fores templi consistere
 voluit. Sed quæ aguntur in hujus, in quo vi-
 vimus, atrii infimâ caveâ, magis atque magis
 contuenda sunt. Nam & hĩc non minùs quàm
 illic, rerum divinarum sensu atque admiratio-
 ne, si cæci, stupidique non sumus, perfunde-
 mur. Imò verò DEUS hĩc interest & agit
 multò magis. Si animalium, avium, quadru-
 pedum, piscium naturam atque historiam con-
 sideremus, magna (fateor) miracula nobis oc-
 currunt. Sed nobiliorum animalium, hoc est,
 hominum longè alia, admirabiliórque historia
 est.

est. Habent & illa bruta, suas veluti Respublicas, suos mores, suum ordinem, suam denique œconomiam. Sed inepti essemus, & illorum prope similes, si iis potius, quàm hominibus cognoscendis affixi simus. Quidam fortasse humanarum confusio, ac fraudum odio malent ea, quæ in rerum natura minus corrupta videntur, suaviter contueri in aliquo tranquillo secessu: & propterea desertam solitudinem prætulert civitatum societati. Ego verò etsi lubenter quoque fugero turbulentos hominum cætus, tamen homine indignam esse existimo rerum humanarum ignorationem. Et verò historia in reducto etiam successu nobis earum cognitionem & memoriam placidè sistit. Sunt certè in hominum, ut aliorum animalium genere tetra veluti monstra, & multi eorum vasti, confusique cætus occurrent, non jam dico simiarum, sed ferarum agminibus & immanium belluarum gregibus perfimiles, qui & majorem olim orbis partem occuparunt, & adhuc possident. Sed sunt etiam, fueruntque semper vel regna & Respublicæ, vel familiæ, in quibus aliquod literarum, humanitatis, juris & ordinis semper fuit domicilium, neque non omnibus sæculis habuit DEUS in hoc globo telluris aliquam regni quoque sui sedem, & suæ cum hominibus consuetudinis testificationem.

§. II.

PLATO aliquando scripsit, quod & Poëta CLAUDIANUS elaboratis versibus eleganter expressit,

pressit,
convin
Mundi
quam
rum c
aspicir
vident
Etimus
vol/viqu
versus,
professo
philosof
nam sunt
intra, te
sicta esse
dit in m
batione
regentis
sacris sa
summun
dam luma
res non
caligare
quasdam
amittere,
vare, &
nonnullos
giosos: &
ejusque p
dorum Sic
Sed caeca e
tia est alie

preffit, ordine quidem motuum cælestium
 convinci animos, ut sentiant DEUM esse hujus
 Mundi gubernatorem: sed hunc sensum tan-
 quam procellis obrui, cum rerum humana-
 rum confusionem intuemur. Sic cum cælum
 aspiciamus, agnoscere nos facile divinam pro-
 videntiam. Sed cum ad terram oculos refle-
 ctimus, cæco & fortuito casu omnia ferri
 volvique videri. Non recitabo CLAUDIANI
 versus, qui sunt magis intemperantes, sed
 profecto non minus obstupuit desipuitque alter
 philosophus, qui ea quidem, quæ supra Lu-
 nam sunt, certo DEI consilio regi: quæ verò
 infra, temere raptari & fortunæ ludibrio re-
 lecta esse, dixit. Verùm bene habet: Nos,
 ut in media etiam rerum humanarum pertur-
 batione agnoscamus DEI omnia certa ratione
 regentis admirabilem providentiam, literis
 sacris satis præmoniti sumus. Estque hoc
 summum ad historiam rectè consideran-
 dam lumen. Verùm cum id olim alii scripto-
 res non viderent, non potuerunt non sæpe
 caligare atque obstupescere: & in tenebras
 quasdam Epicuræas tandem ruere: planèque
 amittere, quod & in historia imprimis obser-
 vare, & ex ea percipere debebant. Fateor
 nonnullos in sua ignoratione magis esse reli-
 giosos: & quod alii fortunæ adscribunt, DEO,
 ejusque providentiæ ascribere. Quod Dio-
 DORUM SICULUM sæpe facere animadverti.
 Sed cæca est ea quæ abs religionis veræ scien-
 tia est aliena demonstratio. Atque hic qui-
 dem,

dem, ut poëtam poëtæ objiciam, VIRGILII (*)
versus recitarem, quibus Dea nescio quæ,
suum *Aenëam* in excidio Trojano frementem,
jubet acutiùs ἰσορεῖν.

*Aspice (nanque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam)*

Hic, ubi disiectas moles, avulsâque saxis

Saxa vides, mistoque undantem pulvere fumum,

Neptunus muros, magnoque emota tridenti

Fundamenta quatit, totâmq; à sedibus urbem

Eruit &c.

Sed injustè facit, quod *Paridis* atque *Helenæ*
adulterium non esse culpandum propterea præ-
fatur: & accusat inclementiam Divûm, ubi agno-
scere debuit justam DEI providentiam. Inter-
ea miror profanum poëtam utcunque videre,
nostros oculos altius attollendos esse, & ali-
quod eos lumen divinum requirere debere,
ut, ubi etiam cælum terræ misceri videbitur,
cæcam & confusam non esse vim fortunæ, vel,
ut Jurisconsulti vocant, *θεοῦ βία* (**) memi-
nerimus. Nam & cum nubes videmus &
tonitrua audimus, tamen cælo superiori suam
nihilominus constare serenitatem scimus. Et
verò nunquam ea erit, esse quæ debet, maje-
stas historiæ, neque tam valde nos, quam de-
bet,

(*) *Aeneid. Lib. II. v. 604.*

(**) Injuriam Deo Violenter illatum.

bet, afficiet, nisi si in hoc theatro ad summum illum supremumque veluti choragum respiciamus. Equidem soleo dicere, DEUM primis seculis, in unius sui populi Judaici gubernatione familiarem & expressam & prope aspectabilem edidisse effigiem praesentis suae atque assiduae moderationis. Licet autem ille interea haerere in una Republica, neque praeterea aut curare aut respicere reliquum genus humanum forte videatur: tamen quod in una parte cernimus, illud etiam superesse in toto atque in universo, cogitare debemus. Non enim ille DEUS est aliquod Homericum numen. Saltem quod dico, utcumque agnosceamus, si universitatis historiam recte & sapienter perlustraverimus, in eaque etiam, ut debemus, perpetuam ecclesiae atque religionis conditionem ejusque statum observaverimus. Non enim praeterire debemus, quam in primis observare oportet illam praecipuam ut humanae societatis, sic & historici corporis partem: ne non caput modo, sed & cor & animam negligere videamur. Ergo cum de historia loquor, de integra & perfecta loquor: in qua dico divinae providentiae rationem habendam esse, ut recte spectemus res in orbe terrarum maximas, & quidem divinas cum humanis admirabili ordine atque ratione commixtas. Quod ut faciamus, danda opera est, ut quam valde olim Christiani Theatro circoque Romano sibi interdictum esse sentiebant, tam ad illa, de quibus nunc ago, historica spectata-

spectacula contendendum nobis esse, meminerimus, ut etiam, si fieri possit, in quatuordecim ordinibus primis (ut ita dicam) sedeamus. Non enim ulla *lex Roscia* (*) quenkquam submoveret: ac ne obstat quidem, quò minùs ex ipsa, si libet, cavea spectemus. Neque verò hic mihi aliquis vel somniet vel objiciat furiosum aliquem Horatianum, qui sibi videatur vacuo in theatro miros audire tragædos. Nam spectacula de quibus loquor, minimè sunt ægri somnia. Oculis quidem ea non cernimus: at certè cernimus animo & memoria; & ita cernimus, ut tam insanum esse aliquem vix putem, qui iis ullius Theatri ludum ullum anteponat. Admirabilis fuisse dicitur ædilitas *Lucullorum* fratrum, *Lucii & Marci*, qui scenam, quam *Claudius Pulcher* veritate colorum adumbraverat, argento *C. Antonius*, auro *Peterejus*, ebore *Catulus*, versatilem fecerunt, ut ait VALERIUS. Neque dubito quin & admirabiles in ea ludos ediderint. Sed sapientes, hujus *L. Luculli* bibliothecam & historias lubentiùs versabant. Certè, ut plusquam furiosus fuisset, qui talem scenam magis esset admiratus, quàm sphaeras cœlestes tellurisque globum: sic fuisset amentissimus, qui quod in illa scena ludendo agebatur, pluris aestimasset, quàm quod in orbe Romano gestum seriò esset atque gerebatur. Audio quod PLINIUS (**)

comme-

(*) vid. AUGUSTINUS *de Legib. & Senatus*,
cons. leg. Roscia.

(**) *Lib. XXXVI. Cap. 15.*

commemoratur, abs *C. Curione* aliquando ex-
 tractum fuisse versatile, mobiléque amphithea-
 trum, admirabilis cujusdam insaniam specimen
 magnum. Audióque, eum propterea veluti
 attonitum exclamare: Super omnia populi fu-
 ror, sedere ausi tam infida, instabilique sede.
 En hic est ille terrarum victor & totius domi-
 tor orbis, in machina pendens & ad periculum
 suum plaudens. Ecce populus Romanus uni-
 versus, veluti duobus navigiis impositus, binis
 cardinibus sustinetur, periturus momento ali-
 quo luxatis machinis &c. Equidem & ipse
 cogor admirari ejus machinæ, tanquam arti-
 ficiosi orbis cujusdam, molem versatilem.
 Sed quid ad illum orbem, in quo historia vo-
 luitur? Populi verò stuporem, multò magis
 mirabimur, si, quàm esset inane spectaculum,
 quod tanto & labore, & periculo redimebat,
 meminerimus: Fuerint sanè multa paria gla-
 diatorum, multæ feræ Africanæ, multi cum
 iis depugnantes venatores: histriones præte-
 rea, & ludiones scenici: adde, si vis, currus,
 quadrigas, aurigarum factiones: quid tamen
 ea tota erat fabula? quid tota pompa Circen-
 sis? Nam etsi in eam quoque arenam descen-
 derint, ipso populo spectante, etiam stultiores
 Imperatores maximi, & currus in Circo agi-
 taverint, & quicquid humana luxuria profusè
 fingere potuit, ediderint: tamen an fuit aliquid
 cum historiæ pompa comparandum? Fateor,
 non temere olim urbem Romam dictam esse

ἐπιτομὴν τῆς οἰκουμένης: (*) quòd in ea summatim concludi diceretur, quicquid in orbe terrarum erat magnum & excellens. Sed longè aliam profectò οἰκουμένην (**) epitomen historia includit atque patefacit? Ergo & ludis commissis sapientes Senatores olim, urbe relictâ, rus secedebant, & eo ipso tempore, quo Curio Romæ volvebat illos suos (ut verbo VICTRUVII (***) utar) cardinales scapos, CICERO, CATO & similes, excurrerant in suas villas, ut longè aliis spectaculis utiliter sese oblectarent, hoc est, toti essent in legendis historiis, quarum vel libros circumferebant, vel instructum fundum ruri habebant. Neque unquam minùs aut solos, aut ociosos se esse dicebant, quàm cum ita & soli & ociosi essent, & in suis bibliothecis, quas quidem omnibus Theatris longè anteponebant, sese incluserant, atque abdiderant. CATO quidem certè aliquando Theatrum Romanum est ingressus: sed egressus tam & citò & lubenter est, ut etiam diceretur, venisse, ut exiret. Cæterum CICERO (****) narrat sese eum, ludis commissis, invenisse in agro, in Bibliotheca *Luculli* multis libris circumfusum, quorum tam insatiabilis helluo & esse dicebatur, & erat, ut ab iis vix aliquando abduci posset. Et quis etiamnum amphitheatro TITI non prætulit Plinianos historiae naturalis

(*) Epitomen totius Mundi.

(**) Universalem.

(***) *Lib. IV. Cap. 6.*

(****) *De Fin. Lib. III. Cap. 2.*

turalis libros, TITO inscriptos? Ipse vero PLINIUS iis alios suos historiarum sui temporis libros etiam antetulisse videtur. Quid moror? Jurisconsulti (*) ajunt, eum edicto Prætoris de servo corrupto teneri, qui servo persuaserit, ut in spectaculis nimius sit. Ego verò si minus persuadere possum omnibus, saltem studiosis meis æqualibus auctor ero, ut si bene, & liberaliter institui velint, in historiæ ludo sint φιλοθεωροί, (**) in eoque propterea diu immorentur: neque nimium esse putent, quod nunquam est satis. Fieri quidem certè non potest, quin & in hoc Historico (sic enim sæpius loqui cogor) circo quidam & impudici, & gladiatorii ludi occurrant, & tragica ejus generis dramata nostris sive oculis, sive animis objiciant multa persæpe etiam horrenda. Nam & omnibus sæculis hominum monstra & portentosa multa fuerunt, quorum scelera DEUS conspici voluit. Sed ut olim Lacedæmonii (utitur enim & hac similitudine, cum idem, quod volo, dicere vult PLUTARCHUS in *Demet.*) suis etiam pueris spectandos proponebant ebrios helotas, quò magis ingenui animi obhorrent, atque deterrerentur à temulentia, cujus turpitudinem conspexissent: sic & nos historiis aliquando uti oportet, ut, etsi castos oculos à sceleris spectaculo statim avertamus, tamen animos ad cogitationes in ejus detesta-

X 2

tione

(*) L. i. §. 5. π. de serv. corrupt.

(**) Spectaculorum amantes.

tionem bonas, atque honestas convertamus: ut & olim ille Nigrinus sapiens philosophus apud LUCIANUM dixit, propterea se Romæ vivere, & in ea urbe tanquam in theatro *μυριανδρῶν* (*) sedere.

§. III.

Erit tamen historia tam pudens & sobria, si rectè tractetur, ut sit etiam casta: neque aut oculos pudicos aut aures offendet. Imitabitur enim scenam potius Massiliensem, quàm Romanam. Sed neque temerè in SVETONIO reprehensa est nimia illa in Principum flagitiis exponendis mora: quia, quæ vitia tam diligenter narrat, etiam docere videatur. Neque verò dissimulo, in hominum actionibus, rebúsque gestis, quas exhibet historia, multa semper esse tam misera, & ridicula, ut, si in hoc orbe spectator sederet aliquis hinc *Democritus*, illinc *Heraclitus*, nunquam vel illi, quod rideret, vel huic, quòd desleret, defuturum sit. Sed sit licet risu, lachrymisque digna hominum vanitas, & in hac sæpe arena degeneres histriones non solum tristes ludos, sed & magnas dent turbas: tamen elucet in ea rerum caligine admirabilis DEI gubernatio, qui & per homines aliud agentes, agit aliquid, quòd admirari & suspicere, & propè adorare debeamus. Undique enim in hoc mundo, atque in iis, quæ in eo fiunt, explicat multiplicem suam sapientiam, bonitatem, potentiam: suam (inquam) illam infinitam

(*) A mille viris occupato.

tam divinitatem in rebus humanis exerit. Hic ego me vocari sentio ad historiam laudandam. Sed neque id facere possum, quantum vellem, & debeo, neque tamen planè possum negligere. Scio, & memini, maximos quosque, & nobilissimos historicos primas suorum commentariorum paginas in historiæ laude, & commendatione consumere, sed dicant illi licèt, quod in eâ maximum, & utilissimum esse putant, & lectorem sapienter præmoneant, an, quod est summum, ac præcipuum, prædicant satis? Si quis est, qui cordatus inter eos, & sine inani jactatione fuit, fuit LIVIUS, solètque is esse nostris propter res Romanas, & linguam Latinam magis familiaris. Quale verò est ejus præmium? Qualis præmonitio? *Ad illa (inquit) mihi pro se quisque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint: per quos viros, quibusque artibus, domi, militiaeque & partum, & auctum imperium sit. Labente deinde paulatim disciplinâ, velut dissidentes primò mores sequatur animo: deinde, ut magis magisque lapsi sint, tum ire cæperint præcipites, donec ad hæc tempora, quibus nec vitia nostra, nec remedia pati possumus, perventum est. Hoc illud est præcipuè in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intuevi: inde tibi, tuæque reipublicæ, quod imitere, capias: inde fædum inceptu, fædum exitu, quod vitas.* Gravis profectò est, & Romano scriptore digna hæc præfatio: & historiam Romanam lecturo utilis atque necessaria cautio est. Sed quàm tenuis

tamen est hæc historiæ commendatio, si quid prætereà illius amplitudo, & dignitas mereatur, consideremus? Quid igitur? Feret æquo animo LIVIUS, si dicam POLYBIUM, quem sequi, & imitari solet, magis hoc indicasse silendo. Ait eam omnium historicorum præfationem, atque adeò conclusionem esse solere, ut historiæ laudes decantent. Sed quò magis hoc alii fecerunt, tantò minus sibi necesse videri, ut idem faciat: proptereaque se laudibus illis, quæ fati pervulgatæ sunt, præteritis, in rem potius præsentem venire statim velle. Neque dissimilis est SALUSTII, qui alter velut POLYBIUS est, oratio. Cum enim dixisset, ex iis negotiis, quæ ingenio exercentur, in primis magno usui esse memoriam rerum gestarum, ejus (inquit) de virtute, quia multi dixere, prætereundam puto. Equidem etsi laudandæ historiæ causas & plures, & majores, & meliores fortasse habeam, quàm illi habuerint, tamen non invitus nunc eadem uterer excusatione. Sed si paucis verbis, quod dici de ea maximè potest, & vulgò dici solet, nunc dicendum esset, dicerem, quod CICERO (*) gravissimè, atque verissimè pronunciat. *Historia (inquit) vestis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis.* Nihil dici majus, nihil elegantius, nihil verius potest. Vnum tantùm verbum adjiciam, sed quo verbo multa complectar: dico, hanc unam demum esse viam, & rationem, quæ
evadere

(*) de Orator. Lib. II. Cap. 9.

evadere possimus ad illam rerum divinarum, humanarumque cognitionem, quæ nostros animos altè sublatos in excelsa quadam veluti specula collocare possit, ex qua circumspiciamus, quicquid in orbe terrarum jam indè, ex quo ille est conditus, gestum est, quod quidem sit dignum animadversione, memoriæque nostra. Tales enim Episcopos historia efficit: ut LUCIANUS scitè describit suos (ut vocat) ἐπισκοπῆντας (*) fingens, Mercurium Charonti ex altissimo quodam monte universam rerum humanarum scenam, & fabulam ostentare: ut jam mihi in mentem veniat, quod noster HIERONYMUS ad Heliodorum deplorans sui temporis tragicam faciem, o si possemus (inquit) in talem ascendere speculam, de qua universam terram sub nostris pedibus cerneveremus. Jam tibi ostenderem totius orbis ruinas, gentes gentibus, & regnis regna collisa, alios torqueri, alios cæcari, alios absorberi fluctibus, alios ad servitutem trahi; hic nuptias, ibi planctum: illos nasci, istos mori, alios effluere delitiis, alios mendicare &c. Atqui historia non solum nos altiùs tollit, sed & nobis multò plura, majoraque ostendit, ut non modò, quod ille audit, videtque apud CICERONEM in suo somnio SCIPIO in lacteum circulum sublatus, & terram iafra se positam despiciens, vigilantes audiamus: verùm etiam singula longiùs, liquidiùsque prospiciamus: neque solum præsentia, sed & præterita, at-

(*) Intendentes.

que adeò quædam futura, quantumvis diffusa longissimè sint, teneamus.

§. IV.

Et qualem tandem putaremus illum hominem esse, si quem DEUS ab orbe condito vivere ad hunc usque diem voluisset, eumque in eo loco statuisset, ex quo universitatem hujus mundi contemplatus esset, eique cum visum vim judicii, & memoriam tot, tantarumque rerum capacem dedisset? Nónne hominem talem DEUM, aliquem propè esse putaremus? Quàm beatum Regem esse illum diceremus, qui omnibus illis sæculis imperasset, ita, ut ad eum in folio suo sedentem quot diebus undique nuncii confluerent, & de omnibus maximis rebus, quæ diversis in locis gererentur, bonâ fide referrent? Atqui posset historia utrumque, quod dixi, præstare, & nos eâ ratione multò beatiores efficere, si ea sit, esse quæ debet: ut jam tantò magis illius, non dico, ut multi, lumen, sed sicuti PLINIUS ait, numen colere debeamus. Quid? Solem, qui ab orbe condito orbem terrarum ambiendo luce perfundit, *ἰσορῆν* (*) quidam olim dixerunt. Quid si jam dicerem, historiam collocare homines veluti in globo Solis? Non vereor, ne superstitio me transversum agat. Dicam itaque, divam (liceat nunc ita loqui) historiam templo etiam quodam esse dignam, & verâ rerum sive scripturâ, sive sculpturâ esse

quo-

(*) Enarrare.

quoque
mum
rent.

vium
prælii
vicera
L. Scip
Capito
qui prin
expugna
& ipsum
enarrasse.

Sed
de Partib
S. P. Q.
nas, atq
HERODI
ram, qu
pulum re
eus templ
nullam ac
ram, tam
illud tem
truebat, f
ut in eo
Iliacas
Bellaque

(*) L. XX
(**) Lib.
(***) An

quoque colendam : quemadmodum & primum inventæ sunt hæ artes, ut illi subservirent. Memini PLINIUM (*) narrare *M. Valerium Maximum* Massalam tabulam picturæ prælii, quo Carthaginenses, & *Hieronem* in Sicilia vicerat, proposuisse in latere Curiaë Hostiliaë ; *L. Scipionem* tabulam victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuisse : *L. Hostilium Mancinum*, qui primus Carthaginem irruperat, situm ejus, expugnationesque depictas proposuisse in foro, & ipsum assistentem, populo spectanti, singula enarrasse.

§. V.

Sed & Imperatorem SEPTIMIUM SEVERUM de Parthica sua victoria, non solum literas ad S. P. Q. R. sed & depictas in tabulis suas pugnas, atque triumphos expressos misisse, testis est HERODIANUS. (**) Quid dicam, ipsam picturam, quò magis in historia quoque civili populum retineret, olim etiam occupasse porticus templorum ? Certè licet PLINIUS affirmet, nullam adhuc Iliacis temporibus fuisse picturam, tamen sapientissimus poëta (***) primum illud templum Carthaginense, quod *Dido* extruebat, fingit, & proponit, ita fuisse depictum, ut in eo *Aeneas* videat

Iliacas ex ordine pugnas,

Bellâque jam famâ totum vulgata per orbem.

X 5

Neque

(*) L. XXXV. Cap. 4.

(**) Lib. III. Sect. 3.

(***) *Aeneid.* Lib. I. v. 460.

Neque tamen, ut ille animum pictura pascit inani, multa gemens, nos ex historia vanam aliquam tantum oblectationem captamus: neque eam admiramur, ut pueri Junonis avem. Verum haec, ut alius quidam vir magis olim dixit, magistram vitae, non aures modò nostras circumsonantem, sed etiam in oculos incurrentem, profitemur esse vitam, atque lucem animorum nostrorum: & ad eos magis atque magis permovendos expressa cum literis lineamenta rerum maximarum lubenter viderim, si modò fabula, quæ ab historia imprimis abesse debet, absit à pictura: neque pro imaginibus, aut iconibus, spectra, aut idola objiciat. Tantò autem magis tale subsidium desiderarem, quod non modò, ut alter poëta dixit, *segnius irritent animos demissa per aurem, quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus*: sed etiam quia sæpè varia, & multiplex, & diversa sit ejusdem temporis historia, quæ simul non possit exprimi, atque explicari: & quædam, quæ dici vix possunt, pingi facillè possunt: ut & alia dici possunt, quæ non possunt pingi. Itaque & veteres conjunxerunt utrumque, cum & picturam, si sola sit, mutam esse sentirent, proptereaque obscuram, & cæcam esse scirent: & orationem solam satis non præstare, quod desideratur, vererentur. Saltem audio tres olim fuisse *Fabios*, scriptores historicos, qui *Pictores* appellabantur. Optarem quidem etiam, ut historiæ non modò recitatio, sed & actio, qualis in scena esse posset, esset. Nam & talis actio,

actio, quæ loquax quàm ul- atque oc- mus, ho- historiam agit, regi- grumque- etum esse- ADRIANO pr- vincias, & c- Nobis ne sit- egrinari, hist- vel molestia- ulla peregr- Fateor, b- quod licet- duobus illi- conferat al- ad judicium- tionem, igne- & multò est- ricolosum, -phia in exig- dicat, & bre- niumque sit- dam exhibet- talis pictura- rerum in ea- quandam im-

actio, qualis in theatro spectaretur, viva esset, loquaxque pictura, & nos magis afficeret, quàm ullius *Apellis* tabula. Sed nunc inania, atque ociosa vota faceffant: & quod possu-
 mus, hoc & velimus, & agamus. Nam neque historiam abjicimus, licèt ipsas, de quibus illa agit, regiones obire, & in iis locis pedem, vesti-
 giumque ponere non possimus, in quibus factum esse aliquid narramus. Fuerit hoc Imp. ADRIANO proprium, ut perlustraret omnes provin-
 cias, & civitates, de quibus aliquid legerat. Nobis ne sit necesse, quod non licet, ita peregrinari, historia efficiet: & sinè ullo periculo, vel molestia nobis domi sedentibus, plus quàm ulla peregrinatio fortasse posset, præstabit. Fateor, beatos esse, quibus commodè licet, quod licuit ADRIANO: neque nescio, quid sit duobus illis modis *ισοπειν*: (*) neque quantum conferat alterum alteri & ad intelligentiam, & ad iudicium, & ad memoriam, & ad oblectationem, ignoro. Sed alterum, quod majus est, & multò est tamen minus vel difficilè, vel periculofum, commendo. Certè ut Cosmographia in exigua sphaera orbis caelestes nobis indicat, & brevibus tabellis globum terræ, regionumque situm, effigiem, facièmque spectandam exhibet, eamque veluti superficiem totam talis pictura facit aspectabilem: sic & historia rerum in ea superficie gestarum expressam quandam imaginem nobis offert, eamque eo-
 mita-

(*) Enarrare.

mitatur quædam five ὑποτύπωσις, (*) five προσωποποιία, (**) quæ animos tam valde nostros afficiat, ut nobis etiam persuadeamus, quod fingere solemus, ubi in scena agi aliquam fabulam videmus, hoc est, ut fingamus iis etiam nos & temporibus esse, & locis versari, de quibus aliquid narratur: & rebus ipsis interesse, easque videre præsentis, quas recitari audimus. Nam & hoc animo legendæ, atque audiendæ historiæ sunt, quæ nos attollere, circumagere, afficere ita debent & possunt, ut modò hæc, modò illâ ætate vivere nos, & modò hic, illic modò agere nobis planè videamur: neque modò res spectare tanquam præsentis, sed & in iis partes veluti nostras agere. Nam & antiquæ leges Panegyricæ jubebant, eos qui in stadio spectandorum athletarum causa confidebant, nudo, & aperto esse capite, quasi & in certamine ipsi versarentur, quemadmodum narrat noster BASILIUS (***) , & eo exemplo admonet, nos, cum res magnas narrari audimus, & eas propterea veluti spectamus, tam valde affici & commoveri debere, quàm si nostra res ageretur. Certè PLUTARCHUS (****) scribit, sese videri cum iis familiariter vivere & versari, domique suæ tales hospites audire. Tum verò exclamat, ô DEUS, an ulla vel est, vel esse potest voluptas, aut delectatio major? Sed quantò
nos

(*) Delineatio.

(**) Personarum effictio.

(***) *Homil. VI. in Hexam.*

(****) *In Paulo Aemilio.*

nos magi
erumpere
historiæ
multis m
ecquæ ta
tantoper
fusus qu
vellem.
me agere
poteat hæc
teligeretur.
universam, &
ratione. Se
stringam. A
auctoribus.
causa nomi
rem fuisse
rini xadōde
storix unu
si lacera tar
δὲ πρῶτα το
nimè quid, a
possimus. I
res suum ul
minimè pra
itaque hic fo
dicam esse c
tibus partib
proprie dicit

(*) Univer
(**) Dirup
(***) Uniu

nos magis, sæpiùsque in hanc exclamationem erumpere cogemur, cùm in illa, de qua loquor, historiæ universitate versabimur? Vereor, ne multis molesta hæc mea mora sit, rogantibus, ecquæ tandem sit illa, de qua loquor, & quam tantopere prædico, historia. Exponam itaque fusiùs quod & laudo, & præstare, si possem, vellem. Ac uno quidem verbo dicere possem, me agere de historia integra. Sed quàm latè pateat hæc integritas, si tam brevis sim, vix intelligeretur. Possem adjicere, esse historiam universam, & temporum, & regionum, & rerum ratione. Sed nihil egero, si tam concisè id perstringam. Agam itaque planiùs, & magnis utar auctoribus. POLYBIUS, quem iterum honoris causâ nomino, & excellentem historiæ scriptorem fuisse profiteor, duobus locis, historiam τὴν καθόλου (*) contexi vult, & universæ historiæ unum esse agnoscit veluti corpus: cujus si lacera tantùm membra & (ut ille vocat) διεσπριμένα τὰ μέρη (***) sparsim intueamur, minimè quid, aut quale illud corpus sit, intelligere possimus. Habent quidem etiam singulæ partes suum usum, atque fructum. Sed separatæ minimè præstant, quod præstarent conjunctæ. Itaque hîc soleo POMPONII nostri verbis abuti, ut dicam esse corpus ex pluribus inter se cohærentibus partibus constans, quod Συννημένον (***) propriè dicitur, quòdque propterea individu-

um,

(*) Universalem.

(**) Diruptas partes.

(***) Unitum.

um, ut est, dici etiam possit. Atqui POLYBIUS non nisi unius ante suam ætatem sæculi complexus historiam est, neque alius eam est exorsus, quàm ab Olympiade centesima vigesima nona. Tantùm abest, ut omnium sæculorum integram, & ut vocat, catholicam, qualem esse debere statuit, sit persecutus. Equidem non dubito quin optarit, quod præstare non potuit. Sed cum principium ipsum non tenebat, tum verò judicabat ante Reipublicæ Romanæ amplitudinem, quæ totum prope orbem est complexa, res humanas tam fuisse & divulsas & dissolutas & disjectas, ut earum historia in unum corpus coalescere non posset. DIODORUS SICULUS, quem cum POLYBIO lubenter laudo, historiam abs rerum humanarum principio repetendam quoque esse profitetur, etsi ingenuè interea confiteatur, illud sibi principium minimè liquere: accusatque veteres historicos, qui non nisi unius aut gentis, aut civitatis historiam scripserunt, cum ea non tam historia, quàm abruptæ historiæ pars quædam sit. Equidem tanti scriptoris non solum iudicio, sed etiam ingenuâ confessione delector: qui, quid requirendum sit, etsi id præstare non possit, astutè non dissimulat. Certè quærendo maluit, ut in tenebris sit, huc & illuc temerè jactari per varias obscuræ antiquitatis fabulas, quàm ad universæ historiæ principium non aspirasse videri, quæ universum deinde orbem pervagaretur. Nam & eam οἰκουμένην (*),

ut

(*) Oecumenicam.

in Polyb
sit, & fer
cuffisse lo
verò Gr
tentabat
TROGUS
sum vid
ut omni
tur, quan
videbantur
quod nusc
exemplo D
gine prima
temporibus
si tunc prin
nes exiter
moria esse
MERO rep
gere se pu
homo alic
etiam invic
vel, eternu
Trojanis, au
nulla occur
Præterea (

(*) Unive
(**) De f

ut POLYBIUS καθολικῶν (*) esse debere & sen-
 sit, & scripsit: et verò EUSEBIUS ait, eum ex-
 cussisse omnes historicas bibliothecas. Quod
 verè Græcè agebat, id eodem tempore Latinè
 tentabat alter magni quoque nominis scriptor
 TROGUS POMPEJUS: quem JUSTINUS ait aggres-
 sum videri Herculeâ audaciâ orbem terrarum,
 ut omnium sæculorum historiam complectere-
 tur, quam alii discerpere, & divisam concidere
 videbantur. Verùm & is procul à principio,
 quod nusquam videbat, subsistit: quanquam
 exemplo DIODORI conatus sit alios in rerum ori-
 gine prima repetenda superare. Alii non nisi abs
 temporibus Trojanis ordiuntur, perinde atque
 si tunc primum au orbis conditus sit, aut homi-
 nes extiterint, aut aliqua rerum humanarum me-
 moria esse cœperit, & quidem eam cùm ab HO-
 MERO repetunt, extremam antiquitatem attin-
 gere se putant. Itaque & ipse LUCRETIVS (**),
 homo alioqui Epicuræus, propterea coactus
 etiam invitus est, agnoscere mundum non esse
 vel, æternum vel ingenitum, quòd antiquiora
 Trojanis, aut Thebanis temporibus monumenta
 nulla occurrerent.

*Præterea (inquit) si nulla fuit mundi genitalis
 origo,*

*Terrarum & cæli; sempérque æterna fuisse:
 Cur supra bellum Thebanum & funera Trojæ,
 Non alias alii quoque res cecinere Poëtæ?*

Sanè

(*) Universalem.

(**) De Rerum Natura Lib. V. v. 325.

Sanè PLUTARCHUS ipse ad sua παράλληλα, hoc est, ad Græcam, & Romanam propè universam, quam colligere potuit, historiam aggressus, statim conqueritur, sese id cogi facere, quod in suis tabulis faciunt Cosmographi, qui cùm ignorant, qui nam sint fines orbis terrarum, quidve in iis sit, extremas illas oras veluti refugiunt, & confuse notant, in iis esse aut vastas solitudines, aut immensa maria. Sed neque dissimulat sese ad *Thesæi* tempora, à quibus suam historiam orditur, assurgere non posse, quin jam multis ignotæ, & obscuræ antiquitatis fabulis, tanquam cæcis nubibus circumfusis, involvatur. Verùm bene habet, ut illæ terrarum partes extremæ, quæ olim latuerunt, nunc patefactæ sunt: sic etiam certis, atque adeò sacris literis perspicuè consignatum habemus illud rerum humanarum principium, quod historiæ initium justum sit, ut, non quidem bellum Trojanum, sed humani generis historiam, rectè gemino (quod ajunt) ordiamur ab ovo. Illa apud Poëtam (***) nobilem nobilis mulier, cùm audivisset quidpiam de illo bello, instat, & exclamans,

*Imo age, & a prima dic hospes origine nobis,
Insidias (inquit) Danaûm, casusque tuorum,
Errorèsque tuos.*

Et nos, cùm de rerum humanarum historia quæritur, non optabimus, eam à prima nobis
origine

(*) Parallela.

(**) *Aeneid. Lib. I. v. 757.*

origine ex
quod nat
solum po
ageretur
storia R
CICERON
quibus pe
retur exo
bat: quon
gerentur q
tis historian
cteretur, qu
co assenti
in ea mem
des illustrat
memorabi
prædicari,
lo: quem
Atqui & e
rat, et si abs
Imò verò co
rix potest, ni

Saltem
nus apud D
nam Roman
ordine inver
voluisse, & (C

(*) Lib. I. de
(**) Contra

origine exponi? Quid pluribus verbis urgeam, quod naturalis ordo, & ipsa rerum series non solum postulat, sed etiam flagitat? Cùm olim ageretur de conscribenda abs M. CICERONE historia Romana, quædam dissensio fuit inter CICERONES MARCUM, & QUINTUM, fratres, à quibus potissimum temporibus scribendi caperetur exordium. QUINTUS ab ultimis censebat: quoniam illa sic scripta essent, ut ne legerentur quidem. MARCUS æqualem suæ ætatis historiam potius deposcebat, ut ea completeretur, quibus ipse interfuit. ATTICUS MARCO assentiebatur: quia maximæ res essent in ea memoria, atque ætate, & Pompeii laudes illustraret, & incurreret in illum CICERONIS memorabilem annum, quem ab eo mallebat prædicari, quàm (ut ajunt) de REMO & ROMULO: quemadmodum refert ipse CICERO. (*) Atqui & ejus temporis historia contexti poterat, etsi abs REMO & ROMULO inchoata fuisset. Imò verò commodè contexti, atque explicari vix potest, nisi si ab eo principio reperatur.

§. VI.

Saltem insolens & ineptum est, quod *Callemus* apud DIONEM significat, CICERONEM historiam Romanam abs consulatu suo inchoatam, ordine inverso ad ætatem ROMULI perducere voluisse, & (ut ait) ἀνάπαλιν προχωρῆντα, (**)

NOVO

(*) Lib. I. de L. L. Cap. 3.

(**) Contrario modo procedentem.

novo quodam scribendi exemplo, principium, ubi desinere debebat, finemque, ubi debebat ordiri, collocasse. Non existimo CICERONEM hoc fecisse, quod & absurdum & præposterum est, & fieri vix potest. Sed quia de suo Consulatu scripserat intereà dum deliberabat de totius Romanæ historiæ descriptione: credo, adversarium & calumniatorem *Calemum* odiosè finxisse, quod exprobraret. Poëtæ (fateor) quibus propositum est, lectorem, auditoremve delectare, principio solent eum veluti in fine collocare: quia vident priora magis esse horrida, & vereantur, ne, si auditorem statim fatigent, ante finem recitationis amittant. Cæterum, ubi jam aliquâ voluptate delinitum ac veluti irretitum tenent, submitunt & subornant aliquam personam, quæ, captatâ occasione, narret illa priora, & veluti aliud agendo, auditorem à postremis ad priora non invitum revocet. Sed liceat hoc poëtis: Historicis ita ludere profectò non licet: neque dignus, cui serviant, auditor est, qui id postulat: neque, ut ineptas ejus delicias alamus, rerum, temporumque ordinem invertere oportet. Neque probabile est, CICERONEM voluisse ex historia Romana *δραματικὸν* (*) aliquod poëma effingere. Quid ATTICUS? Nonne cùm eam conscriberet, inde, unde ordiri debuit, orsus est? Certè CIGERO (**) ait, eum conservatis, notatisque tempor-

(*) Dramaticum.

(**) *de Orator Cap. 34.*

poribus, cùm nihil illustre prætermitteret, annorum septingentorum memoriam uno libro colligasse. Septingentos annos cùm dicit, ab Urbis conditæ primis, extremisve temporibus eum scribendi cœpisse exordium, significat. Neque dubito, quin *Luccejus* ille, quem *CICERO* tantopere laudat, ac continentibus scriptis perpetuam rerum gestarum historiam complexum esse ait, inde quoque sit exorsus. Ego verò ut existimem, ab orbe condito exordium historiæ fieri debere, multò & majoribus & gravioribus causis adducor. Longior essem, si eas nunc omnes commemorare velim. Sed profectò, qui intelligunt, quænam sit rerum humanarum successio, & veluti concatenata consecutio: næ illi naturalem quandam (ut *JURISCONSULTORUM* verbo utar) individuitatem perpetuæ historiæ esse sentiunt. Itaque & quod abs vero principio erit inchoatum, non est, antequam ad finem perductum sit, dimittendum. *PLINIUS* in quâdam ad Imperatorem *TITUM* epistolâ, miratur, *TITUM LIVIUM* in historiarum suarum quodam volumine sic exorsum esse, Potuisse se desinere, ni animus inquires pascere-tur opere. Ait majus meritum esse, operis amore, non animi causâ, perseverasse. Sed illi ardor, & perseveratio inquieti animi, qui desinere ante finem non poterat, quid aliud fuit, quàm naturalis amor operis individui? Non est necesse, ut pluribus verbis commendem hæc duo veluti extrema historiæ universæ. Sed addo, universitatem integram non esse, nisi si

historia interea & omnes obeat regiones, in quibus est aliquid, cur hæreat, & ubi consistat: ac, quid ibi domi, forisque agatur, notet, cumque suis semper circumstantiis describat. Veteres appellarunt historiam *πραγματικὴν*, (*) quæ quod narrat, diligenter exponit, & sapienter, utiliterque demonstrat, ut non solum eventa, sed & causas eorum, & cum consiliis facta describat. Talem ergo *πραγματείαν*, (***) esse ejus universitatis, de qua loquor, partem præcipuam profiteor. Cum autem non modò res humanas, sed & divinas historia persequatur, magis atque magis apparet esse individuum. Nam & Ecclesiasticæ magis, quàm civilis historiæ ea est conditio, ut pro parte non possit rectè intelligi. Adèd continuum quoddam ejus veluti filum est, quod non abrumpitur. Quid illud sit, fortasse non vident homines profani. Sed imprimis tamen cerni, & considerari debet, si seriò agimus, neque historias, ut fabulas Aesopicas, ludendo legimus. Et verò nihil agimus, nisi si persequamur historiam sacram, ut civilem, non confusè quidem, sed conjunctim tamen. Sacram appello, quæ eo nomine digna sit: quam quia planè ignorarunt veteres Græci & Latini, minimè potuerunt, quam prædicabant, integram historiam edere. De suis quidem sacris narrant illi multa: sed quod in orbe terrarum verè fuit sacrosanctum, aut non vide-

(*) Pragmaticam.

(**) Commentationem.

viderunt,
etiam sup
ciderit,
riam (ul
fic qui h
cum hæ
rumpat.
ficiat alte
opus indi
notabo, ne
genere peo
Sed licet n
ostendam, v
actum esse
eo, præte
scitè, si re
in Repub
Sed an Ec
Rempubli
non describ
pus satis det
in eo inclusi
vit? Carter
& compofi
ultæ, & ja
celle est. C
ditio ea tan
rationes suis
citas comple
se historia, e
archis & Imp
quid dicam? S

viderunt, aut malitiosè contempserunt, atque etiam suppresserunt. Ac nescio quomodo acciderit, ut quemadmodum, qui civilem historiam susceperunt, neglexerunt Ecclesiasticam: sic qui huic se dederunt, illam præterierunt, cum hæc tamen divisio utramque prope corrumpat. Non exaggerabo, quantum alteri officiat alterius inscitia: neque scriptores, qui opus individuum indignè dissecuerunt, nunc notabo, neque aut eorum in utroque historiæ genere peccata exagitabo, aut in iis me jactabo. Sed liceat modò, quod in re præsentis magis ostendam, verecundè profiteri, nihil in historia actum esse videri, nisi si totum illud, quod dico, præstetur. Dixit olim OPTATUS AFER, & scitè, si rectè intelligatur, dixit, Ecclesiam esse in Republica, potiùs Rempublicam in Ecclesia. Sed an Ecclesiæ conditionem satis exponit, qui Rempublicam, in cujus veluti sinu illa coalescit, non describit? Et rursus an Reipublicæ corpus satis describit, qui ejus veluti animam, & in eo inclusam, quam dixi, Ecclesiam non novit? Cæterum ut utriusque & florentis gloriam & compositæ statum, sic & inclinationem percussæ, & jacentis deformitatem considerare necesse est. Quinimo Ecclesiæ Christianæ conditio ea tandem fuit, ut universæ Reipublicæ rationes suis rationibus immixtas & circumplacatas complecteretur: & quæ Ecclesiastica esset historia, eadem & civilis esset. De Patriarchis & Imperatoribus Constantinopolitanis quid dicam? Saltem Pontificum Romanorum &

Regum, Imperatorumque nostrorum historia, tam conjuncta est, ut propè una sit. Non dicam omnia, quæ mihi nunc occurrunt cogitanti quam historiæ universitatem requiram, & cur eam requiram. Sed illud dicam: si ea unquam colligenda fuit, nunc potissimum colligi & posse & debere: nunc, inquam, cum eò res, de quibus quærimus, perductæ esse videantur, ut ad extremum veluti actum fabulæ ventum esse videri possit. Veteres non nisi quandam veluti protasin aut epirasin spectare, narrarève potuerunt. Nos etiam catastrophem propè cernimus: ut & cum principio, ipsum quodammodo finem historiæ conjungere possimus.

§. VII.

Quid dicam, nostro demum sæculo patefactum patuisse universum terrarum orbem, magna ex parte veteribus incognitum, sive Orientem, sive Occidentem, sive Septentrionem, sive Meridiem spectemus? Scio quod ARISTOTELES ait, eam historiam maximè placere, quæ non nimis aut antiqua, aut nova est: quòd illa videatur fabulosa, hæc etiam vulgo protrita sit. Sed quid aut ineptis, aut fastidiosis, aut nimium delicatis hominibus placeat, nunc non quæritur. Quæritur, quid sapientibus & sanis placeat, placerèque omnibus debeat. Itaque & illud vehementer repudio, quod abs DIONYSIO HALICARNASSÆO in quadam ad *Pompejum* epistola, ubi de stylo PLATONIS agitur, scriptum esse non solùm memini, sed etiam miror, id imprimis

mis in historia scribenda curandum esse, ut ju-
 cundum lectoribus argumentum quæeratur.
 Imò verò, quod & verum, & utile est, quæerere
 potius debemus. Idem DIONYSIUS alio loco
 monet, historicum Scriptorem deligere sibi de-
 bere argumentum aliquod nobile, & illustre.
 Sed nunc de tali delectu unius alicujus partis
 non agimus. Agimus de re totâ, quæ se divi-
 di vix patitur: & quam, sicuti ille olim Juris-
 consultus de navi respondit, si divides, perdes.
 Scio, quid DIONYSIUS sibi proposuerit, cum
 ἀρχαιολογίας ῥωμαϊκῆς (*) commentarios insti-
 tueret. Sed aliorum alia fuit ratio, qui magis
 hoc egerunt, ut, undecumque suas tandem histo-
 rias ordirentur, ad suam eas ætatem, si possent,
 perducerent, eoque etiam properarent: ne-
 que aut, aliam sui laboris metam sibi propone-
 rent, aut priusquam eam cursu contigissent,
 quiescerent: ac nisi si eò pervenirent, nihil pro-
 pè actum esse putarent. Denique video mul-
 tos maluisse ex abrupto inchoare, quàm ante
 hunc finem desinere. Ergo qui iis in scribendo
 scopus propositus fuit, idem nobis & multò
 quidem magis, esse debet in legendo, atque au-
 diendo. Et verò qui degeneres non sunt, re-
 tinentur quodam naturali desiderio, ut ante fi-
 nem non discedant, non modò, si historia nar-
 rari, sed & si fabula recitari cœperit. Testem
 bonum laudabo CICERONEM, qui agens de scienti-
 æ cupiditate naturali, quæ hominum animis
 inest,

Y 4

inest,

 (*) Historia de Antiquitate Romanâ.

inest, ipsi (inquit (*)) quæramus à nobis, quid historia delectet, quam solemus persequi usque ad extremum: prætermissa repetimus, inchoata persequimur. Nec verò sum inscius, esse utilitatem in historia, non modò voluptatem. Quid, cùm fictas fabulas, è quibus utilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus? Non dissimilis est ratio PLUTARCHI, qui nos etiam ait, quasi phanis aut theatris clausis magnopere desiderare postremum actum. Οἷον (inquit) ἱερῶν κλειομένων ἢ θεάτρων ἐπιπροσθούντες τῆ μυσθού τῆ λειπόμενον. (**). Scio multos esse ignavos auditores, qui, ut pueri, missam faciant concionem, priusquam aut dimittantur, aut audierint illud vel oratoris, DIXI, vel præconis, I LICET. Scio multos esse inconstantes & leves spectatores, qui statim defessi, suum in scena locum deserunt, priusquam aut ad extremum, qui tamen optimus esse solet, actum fabula venerit, aut epilogus jusserit eos valere & plaudere. Sed valeant sanè. Scio etiam pleròsque, qui literati videri volunt, eruditus quidem veterum historiis lubenter operam dare: sed fastidiosè abhorrere abs posteriorum temporum, quæ barbara atque horrida esse judicant, cognitione. Verùm velim eos meminisse, historias non esse verborum, sed rerum: neque unius alicujus linguæ expoliendæ tantùm causa comparari, sed mentis erudiendæ. Denique

(*) *Lib. V. de Fin. Cap. 19.*

(**) Sicuti, Templis clausis, vel Theatris, desiderantes Fabulæ exitum.

que fere
Gramm
moriām
stulticia
cum fu
nasque
los occi
ruat, ve
vel Urb
Sic histor
scribunt.
circumto
beant aze
pus repu
labris su
amatore
mam &
catam l
fudandu
Saltem n
mūmque
quoque g
absmajo
& veter
tione ca
nullam r
cordatio
rate antic
tutionem
sueidine

(*) Car

que ferendas non esse ineptias quorundam Grammaticulorum, qui ad Gothos usque memoriam nostram produci nolunt, quique suæ stultitiæ finibus orbem terrarum metiuntur, cum suæ elegantiae flosculis res divinas humanasque æstimant: quique aures obstruunt, oculos occludunt, fugiunt ex theatro, quasi cœlum ruat, vel Gorgone visa, cum ad linguæ Latinæ vel Urbis inclinationem narratio descendit. Sic historiam pro sua libidine finiunt & circumscribunt. Sed habeant sanè circumcisam atque circumtonsam, qui integram respuunt: habeant ἀκέφαλον καὶ μειοῦρον, (*) qui totum corpus repudiant: nec nisi ejus osculum summis labris suaviter delibent tam molles & tenelli amatores. Dicerem, eos sapere, qui difficillimam & asperrimam, & multis tenebris implicatam historiarum partem refugiunt, in qua sudandum esset. Verùm turpis est hæc ignavia. Saltem nimium putidæ sunt eorum deliciae, nimiumque ipsi degeneres sunt, quos tam suæ quoque gentis, aut patriæ pudet, tædétve, ut & abs majorum suorum monumentis abhorreant; & veterum peregrinarumque rerum admiratione capti, nullam earum, quæ successerunt, nullam recentiorum, nullam domesticarum recordationem admittant. Laudo equidem literatæ antiquitatis, quantumvis peregrinæ, cognitionem, familiarémque cum eâ veluti consuetudinem. Sed laudare non possum illam

Y 5

ΞΕΥΟ-

(*) Carentem capite, & in fine mutilatum.

Ξενομανίαν, (*) quæ, tanquam aliqua *Circe* socios *Ulyssis*, studiosos dementat, ne unquam domum redire velint.

§. VIII.

Certè cæca & propè amens est illa eruditio, quæ res propinquiores, & quæ (ut ille ait) sunt ante pedes, etsi sint magis necessariae, tam neque videt, neque videre vult, quàm remotas ociosè peruestigat. Quid præterea dicam, ut refellam hanc stultitiam? Nihil egero, nisi si eos, qui quia literis exemplisque Romanorum addictos se esse glorientur, in iis subsistunt, iis abuti dixerò, cum à quibus incitari debebant, ut progredierentur, ab iis tanquam tricis implicatos se retardari ajunt. Turpe est (inquit noster *MUCIUS*, Jus ignorare, in quo versamur: sed multò turpius est, nos & in patriâ, & domi peregrinos videri. Saltem *CICERO*, (**), etsi videatur excusare in aliis quibusdam rebus quandam (ut vocat) ἀνισορροσίαν, (***) tamen cum de quodam *Metello* agit, nescire (inquit) proavum suum *Censorem* fuisse, turpe est. Et exclamat, ὡ ἀνισορροσίαν (****) turpem. Quid? ne id accidere posset, quàm sollicita fuit veterum Romanorum cautio & cura? *PLINIUS* (*****) (nam ejus verbis quam meis uti malo) loquens
de

(*) Insolentem insaniam.

(**) *Lib. VI. Att. epist. 1.*

(***) Historiarum inscitiam.

(****) Significat idem.

(*****) *Lib. XXXV. Cap. 2.*

de Majorum imaginibus, quæ in atriis erant, *Expressi* (inquit) *cerâ vultus, singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitantur Gentilitia funera. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus replebantur, & monumentis verum in magistratu gestarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret.* Hæc ille. Si priuatæ quoque familiæ, & quæque gentes domesticam suam historiam conservabant tam diligenter: quantò nos magis publicam patriæ, & Principum, quibuscum nobis res est, memoriam tenere atque tueri debemus. Et verò etiamnum in Principum nostrorum bono more hoc positum est, ut diligentissimè suæ gentis, atque familiæ stemmata, & imagines describant, atque conservent: neque quem in Republica cum dignitate nunc tenere locum possit, video, certè rebus in ea gerendis ineptus erit, qui talium (ut loquimur) genealogiarum memoriam non tenet. Fuisse autem & olim Romæ nobilium familiarum cognitionem, tanquam liberalis doctrinæ partem egregiam, à doctis hominibus excultam, vel ex eo intelligi potest, quòd eam CICERO in sui *Attici* studiis laudet. Sed & pro *Murena* ait, nobilitatem *Servii Sulpitii*, quæ populo erat obscurior, literatis hominibus, & historicis fuisse notam, cum ejus memoria non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium verustate esset eruenda. Si quis alterum petat veterum exemplum

plum, quod hujus loci sit; dicam. VALERIUS MAXIMUS (*) de antiquis Romanorum institutis loquens, majores natu (inquit) in conviviis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa, pangebant, quo ad ea imitanda juventutem alacriorem redderent. Deinde exclamat: Quas Athenas? Quam scholam? Quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ prætulerim? Non dissimilem fuisse veterum Germanorum morem, testis est TACITUS. Sed multò magis fuisse veterum Gallorum, AMMIANUS MARCELLINUS (**) significat, cùm ait, eorum Bardos fortia virorum fortium facta, heroicis composita versibus, cum dulcibus lyrae modulis cantitasse. Denique fuisse hanc ingenuorum adolescentum primam institutionem, optimus quoque Poëta VIRGILIUS (***) indicat, qui canens Genethliacon Salonini, ait,

*At simul Heroum laudes & facta parentum
Fam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus. &c.*

& nos erimus tam degeneres, ut ne audire quidem velimus patriæ historiæ carmen? Cæterum id intelligere non possumus, nisi si & eorum, qui Barbari dicuntur, memoriam teneamus. Si Galli, vel Britanni, vel Germani, vel Hispani, vel Itali sumus: ut de nostris loqui possimus, necesse est nos Francorum, Anglorum, Saxonum, Gothorum, Longobardorum

(*) *Lib. II. Cap. 1.*

(**) *Lib. XV. Cap. 9.*

(***) *Ecl. IV. v. 26.*

bardorum
nostri c
sint, n
Turcic
strâ c
rûmqu
ant bar
nare de
loquens
rumpubl
rium (in
lum, se
mores, i
leges et
quam n
rum ab
atque
gentise
num ve
stras Re
norum &
ad barba
riano, p
qui libe
dent op
qui sua
vel Prin
trecentis
nent: se
mundus
terrarum

(*) An

bardorum historiam non ignorare: cùmque
 nostri cum Saracenis, & Turcis sæpe congressi
 sint, ne nescire quidem licet Saracenicam, &
 Turcicam. Neque verò quæcunque res à no-
 strâ consuetudine, vel Romanorum Græco-
 rumque facundiâ abhorrent, eas propterea res
 aut barbaras statim judicare, aut ignotas dam-
 nare debemus. CICERO *lib. 5. de Finib. Cap. 4.*
 loquens de Philosophia, quæ etiam ad Re-
 rumpublicarum gubernationem refertur, Om-
 nium (inquit) ferè civitatum non Græciæ so-
 lum, sed etiam Barbariæ, ab ARISTOTELE,
 mores, instituta, disciplinas: à THEOPHRASTO,
 leges etiam cognovimus. Ergo & cùm illa,
 quam non negligi opto, posterior pars historia-
 rum ab hominibus literatis ornatè conscribi,
 atque perpoliri jam cœperit: & ab annis quin-
 gentis ea laudari gesta majorum, quorum etiam
 num vel liberi regnant, vel posteritas regit no-
 stras Respublicas, rectè possint, quæ ad Roma-
 norum & Græcorum antiquam gloriam, quàm
 ad barbarorum populorum ignobilem memo-
 riam, propiùs accedant: planè spero fore, ut,
 qui liberaliter instituuntur, huic quoque studio
 dent operam. Scio multos esse φιλοπατρίδας, (*)
 qui suæ quidem patriæ, suorumque Regum
 vel Principum historias ab annis ducentis vel
 trecentis repetitas, tanquam digitos suos te-
 nent: sed præterea nihil. Nam quasi antea
 mundus conditus non fuerit, & in orbe
 terrarum nulla gens fuerit, præterquam in
 isto-

(*) Amatores Patriæ.

istorum patriâ: ita illi domi hærent, & aliam, quàm domesticam, esse nullam historiam putant. Verùm indoctorum, atque illiteratorum, quorum humiles, & angusti animi sunt, ea prope puerilis stultitia est, miserâque inscitia: quæ tamen (credo) si erudiatur atque impellatur, ex ignorantia suæ carceribus exire, longiùsque progredi non recusabit: neque tam fortasse fastidit memoriam antiquitatis, quàm, quia literas non didicit, illius monumenta evolvere non potest: cùmque illi facultatem potius quàm voluntatem deesse putem: ope & consilio, quàm reprehensione, digniorem esse existimo. Literatos, hoc est, Latinis, Græcisque literis addictos iterum compellarem, atque etiam rogarem, ut non modò posteriorum barbarorùmque temporum historiam non contemnant, sed & illam antiquam, quæ abs Romanorum, Græcorùmque consuetudine fortasse abhorret, tam barbaram esse non putent, ut suâ indicent indignam esse cognitione: dico Judaicam: in qua profectò plus, quàm in Romanâ, est admirabilium observationum. Sed quia Christianos nunc compello, non existimo pluribus eos verbis eo nomine rogandos esse. Velim quidem certè aliquando meminerint, quàm ejus ignorantia ridiculos reddiderit multos historicos, qui tantâ alioqui literarum gloriâ floruerunt, Græcos atque Romanos: eosque eò magis reprehendi sciant, quod in suo alioqui ordine haberent, à quibus, quod in hoc genere ignorabant, discere,

ere, si salt
dit JOSEPH
Diodoro,
no, claru
deque Ju
quàm imp
æris post
biles scrip
est Judaica
Tacitus in
Symposiacis
dicam, Sena
Gentibus in
vanitatem tu
cùm in eo
phanti extr
infulsit,
mam, om
frustra peti
verò tam ei
Cicero Hier
Risit, credo,
etiam nou e
ipse Titus,
Hierosolyn
olim tentata
Regibus, D
dem nunc o
qui non soli
tant, sed & g
(*) Historia

cere, si saltem eos legissent, poterant, ut ostendit JOSEPHUS *contra Apionem*. Quid dicam de DIODORO, de STRABONE, de TROGO vel JUSTINO, clarissimis historicis? Quid illi de MOSE, deque Judæis? Quàm ineptè, quàm falsò, quàm impudenter? Imò verò (ut tres ejusdem ætatis posteriores quidem, sed non minùs nobiles scriptores notem) qualis, ubi tractanda est Judaïca historia, nugator est, vel CORNELIUS TACITUS in suis Annalibus, vel PLUTARCHUS in Symposiacis, vel APPIANUS in Syriacis? Quid dicam, Senatù populùmque Rom. omnibus Gentibus in triumpho suam in hoc genere vanitatem turpémque ἀνισορροσίαν (*) ostentasse, cùm in eo arcu, quem TITO de Judæis triumphanti extruxit, non solùm inscripsit, sed etiam insculpsit, TITUM delevisse urbem Hierosolymam, omnibus ante se ducibus, Regibus, aut frustra petitam, aut omninò intentatam. Itáne verò tam citò sui quoque *Pompeji*, quem & CICERO Hierosolymarium vocat, obliti erant? Risit, credo, JOSEPHUS, cùm tam ridiculam, quæ etiamnum extat, legit inscriptionem. Risit & ipse TITUS, quem JOSEPHUS docuerat historiam Hierosolymitanam, in quâ urbem illam sæpe olim tentatam, victam, expugnatam abs multis Regibus, Ducibusque ostenderat. Quod quidem nunc obiter dico, quia scio multos esse, qui non solùm tam fatuas inscriptiones adorant, sed & gloriosæ suæ eruditionis magnam

partem

(*) Historiarum insecitiam.

partem esse putant, rerum Judaicarum superbam ignorantiam: cui tamen facile ignoscerem, si posteriorum temporum esset. Nam fateor post urbem illam à Romanis everfam, ejusque Rempublicam deletam, in eà gente, quæ dispersa, & incertis errans sedibus, miseram servitutum servit, vix esse quidquam reliquum, in quo historia hæreat. Cæterum urbs illa, quæ veluti prima & princeps omnium magnarum urbium, antea multoque ante Romam, historiam occupat, rursus nos ad se postea revocabit, cum nostrorum Principum novos in ea triumphos, duce Gothifredo, & veluti Europam sæpius ad Barbaros depellendos mare illud mediterraneum trajicientem, spectabimus. Mirabilis profectò est ille, quem in historia intuebimur, Euripus rerum humanarum: mirabiles vices sunt, incursiones, emigrationesque gentium, & populorum, reciprocis (ut ita dicam) motibus alternantium. Sed quid tandem in iis vident, qui totum non vident? Credo equidem multos spectare lubentiùs Romam de aliis gentibus triumphantem, quàm barbaros vicissim illi insultantes, & dirâ ultione Italiam pervastantes: imò verò Septentrionem & Austrum ad Orientis, atque Occidentis Imperium evertendum, concurrentes. Sed ex illà vastitate, talibusque ruinis condita sunt regna, quæ nunc admiramur, & in quibus vivimus: neque eorum conditionem, à cujus cognitione non possumus esse alieni, satis intelligere aliqui possemus.

Dis
rum, & c
porum, t
triplicium
domi & h
vilem, ut
proximum
randum, n
ea semper
ellet alioqui
hil est magi
magis affine
bia probatio
ter, & verè
lubenter ut
fi quis ex h
poris oculis
succidere, e
que animam
ducitur) Sole
men non sen
u. S. d. d. d. d.
mum sit ve
rebus dubi
stringere.
Hercule nar
historiam eff
ro. Arque h
(*) Disserta
lis

§ IX.

Dixi historiæ universæ dandam esse operam, & quidem universam dici ratione temporum, regionum, rerum: rerum (inquam) triplicium, ut statum religionis & Reipublicæ domi & foris, hoc est, historiam sacram, civilem, ut & militarem requiramus. Nunc proximum est, ut dicam, non minùs esse curandum, multoque etiam magis cavendum, ea semper ut sit vera. Nam neque historia esset alioqui, sed fabula, quâ quidem certè nihil est magis alienum ab historia, nihil licèt magis affine videatur. Non utar in re non dubia probationibus non necessariis. Sed eleganter, & verè POLYBIUS (cujus nunc testimonio lubenter utor) mihi dixisse videtur, veritatem si quis ex historia tollat, pulcherrimi eum corporis oculos effodere, atque eruere, nervos succidere, ossa confringere: addo, ipsam quoque animam eripere videri, atque adeò (quod dicitur) Solem tollere de mundo. Neque tamen non sentio sic interdum ἀρχαιολογίας & μυθολογίας (*) esse conjunctas, ut difficilimum sit verum abs falso discernere. Sed in rebus dubiis possumus fidem nostram non astringere. DIONYSIUS *lib. 1.* ait, ea, quæ de Hercule narrantur, partim fabulam, partim historiam esse. De bello Trojano idem dixerit. Atque hîc equidem video Poëtas mirificè

(*) Dissertationes de Antiquitatibus, & Fabulis.

cè lufisse, ut ille SINON apud Poëtam falsum vero immiscet. Sed opera danda est, ne facile nobis illudat talis commixtio. PLATO *libro secundo de Republica*, cum de Poëtis ex ea ejiciendis ageretur, dixit, orationem aut veram, aut falsam esse: illam autem esse historiam, hanc verò esse poësin, sive fabulam. QUINTILIANUS (*) verò diligentius discernit, narrationem esse triplicem: primam esse falsam, quæ fabula sit, & dicatur: qualis est in eo poëmate, quod non modò à veritate, sed etiam à veritatis forma remotum sit. Secundam esse verisimilem, quæ tamen sit ficta, vocaturque argumentum: qualis in Comædiis esse solet. Tertiam esse veram, quæ historia sit appellanda. Si igitur aut falsa, aut ficta hæc sit, jam & esse & dici desinet historia. POLYBIUS etiam severior est: Historiæ (ut vocat) *πραγματικῆ* (**) non patitur inferi aliquid *δραματικόν*: (***) graviterque reprehendit historicos, qui narrant Hannibali Alpes transituro, percusso atque attonito apparuisse quendam Heroa, ut in Tragædiis sæpe occurrit *θεὸς ἀπὸ μηχανῆς*. (****) Certè Latini scriptores magis quàm Græci, prodigia narrant, & iis aliquando nimium indulgent. Sed miracula (ut appellantur) si verè inciderint, minimè sunt suppressenda: qualia sæpe occurrunt in historia sacra,

(*) *Instit. Orat. lib. II. Cap. 4.*

(**) Pragmaticæ.

(***) Dramaticum.

(****) Deus ex Machinâ.

cra, quæ in humana ratione non hæret, neque ex ea solum æstimat rerum eventa; sed DEUM iis feriò admiscet. Cæterum planè ridiculi sunt historici, qui non dico miracula, aut prodigia fingunt: sed interdum, quod nullam veri speciem habent, plusquam poëticè narrant. Apud HOMERUM Græci vincunt Trojanos præsentè ACHILLE, quo absente vincuntur. Nam in magno Duce multum momenti est positum. Sed an propterea PROCOPÍUS fingere debet unum aliquem Isaurum, vel Thracem suâ sagittâ fugasse universum Gothorum exercitum? Scilicet talia LUCIANUS ascripsisset veris suis narrationibus, quæ monstra non admittit historiæ fides. Atqui audio, vix ullam historiam esse, cui non aliqua fabula, tanquam labes, aspersa sit.

§. X.

Ita est fortasse. Sed aliud est, fabulam studiosè fingere: aliud, historiæ per imprudentiam aliquid interdum affingere. PLUTARCHUS in *Pericle* scribit, difficilis investigationis esse historiam veram, quòd & posterioribus scriptoribus temporis antiquitas præteritarum rerum cognitionem sæpe eripiat: & ii, qui æquales sunt ejus, cujus aut vitam, aut acta describunt, vel invidiâ & odio, vel amore, assentationéque distrahantur à veri studio. Sed an propterea studium historiæ PLUTARCHUS abjecit? Non erubuit olim FLAVIUS VOPISCUS, cùm historiam alioqui scribere institueret, confiteri, nullum historiæ scriptorem esse, qui

non sit aliquid mentitus. Sed minimè nos ab-
 duci propterea ab omnium scriptis debere, ju-
 dicavit: neque omnes historias, JULII CAPITO-
 LINI verbo pronunciavit esse mythistorias.
 Fieri profectò vix potest, quin aliquid falsi ali-
 quando in earum monumenta irreat. Sed
 nimis illi, non jam dico morosi, sed impor-
 tuni & intemperantes Censores sunt, qui sta-
 tim, atque quidpiam ejus generis in aliquo
 scriptore notare possunt, totum scriptorem
 superbè, ac fastidiosè abjiciunt, vel contume-
 liosè lacerant, non secus atque qui cùm ali-
 quem in pulchro alioqui corpore nævum de-
 prehenderunt, totum illud corpus tanquam
 deforme & fœdum cadaver conspuunt, sepe-
 liendùmque, & obruendum esse impotenter
 clamitant. Atqui si agere ita velimus, ecquam
 tandem historiam habebimus reliquam? Scio,
 & profiteor, nos, quantum fieri potest, cu-
 rare debere, ut fabulas, quæ historiam ple-
 runque obsident, eamque clàm pervaserunt,
 depellamus. Sed rursus cavere oportet, ne sic
 omnia ad vivum refecemus, ut etiam verum
 cum falso temerè abjiciamus. Multa quidem,
 quæ suspectæ fidei sunt, non invitus circum-
 ciderem. Nam & quod reliquum erit, satis
 erit magnum: & pauciora, quæ casta & ve-
 ra sint, malle, quàm multa, quæ sint du-
 bia, incerta, inquinata. Sed non minus est
 periculi in vero repudiando, quàm in falso
 complectendo. Cogor autem nunc tantò ma-
 gis dicere, quod dico, quia audio, nuper homi-
 nem

nem alioqui eruditum publicè scripsisse, JOSEPHUM esse referendum inter scriptores delirios, & fabulosos; Nicephorique historiam Ecclesiasticam nihil aliud quàm plaustra ineptiarum & blasphemiarum. Non dicam, mirari me id ab eo dici, qui & iis auctoribus sæpissimè utitur, & eorum testimonia in rebus gravissimis aliàs laudat. Sed dicam, si tales scriptores planè conculcandi sunt, penitusque jugulandi, & eodem exemplo, reliqui ejusdem generis, actum esse de historia. Et quid tandem reprehendere in NICEPHORO possunt, quod non possint in ipso EUSEBIO? si hunc, notato licèt errore, nihilominus laudant: cur illum, in quo laudari plura possunt, non ferunt eadem conditione? JOSEPHO cur infesti quoque sint, magis etiam miror, Judæo certè scriptori, sed tam alioqui fideli in suo genere, ut etiam HIERONYMUS, Censor minimè obtusus, eum retulerit inter scriptores Ecclesiasticos, & alibi appellet Græcum Livium. Sunt quædam in eo peccata. Quis negat? Sed quàm multa sunt recta, præclara, necessaria ad ipsam quoque sacram historiam illustrandam? ut nimium ingrati futuri simus, si etiam irascamur VESPAIANO & TITO, qui illum tanti fecerunt. Sane TERTULLIANUS, gravis & severus scriptor, dixit aliquando, TACITUM esse mendaciorum loquacissimum. Sed hoc tantùm dixit, cùm de historia Judaica ageretur, in qua & nos profitemur TACITUM nugari. Verum quid hoc ad Romanam?

§. XI.

Ut brevè faciam: sapienter profectò & graviter CICERO monet, non statim propter aliquod vitium abjiciendos esse historicos. *Quis* (inquit) (*) *non dixit EUPOLIN ab ALCI-BIADE navigante in Siciliam, dejectum esse in mare? Redarguit ERASTOSTHENES. Adfert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit: Num idcirco duris SAMIUS, homo in historia diligens, quòd cum multis erravit, irvidetur? Quis ZALEUCUM Locris leges scripsisse non dixit? Num igitur jacet THEOPHRASTUS, si id à TIMÆO tuo familiari reprehensum est? TIMÆUM historicum negasse ullum unquam fuisse ZALEUCUM: sed THEOPHRASTUM, auctorem meliorem, contra affirmare, ait libro secundo de Legibus. Non rectè ergo THEOPHRASTUS à TIMÆO reprehensus erat. Sed fingamus eum & meritò aliquà in re esse reprehensum, & aliquando falsum esse, atque fefellisse: tamen negat CICERO propterea abjiciendum planè esse. Cur enim reliqua, quæ bona sunt, amitteremus? Idem CICERO libro 1. de Legibus Cap. 1. HERODOTUM vocat Patrem historiarum. Atque libro 2. de Oratore Cap. 13. non negare videtur, multas apud eum esse fabulas. Sed nimis profectò intemperanter sæviunt, qui illius libros & Musas, eo nomine suppressere vellent. Nam quales tenebras, hoc lumine extincto, antiquissimis historiis offunderent? Imò verò quàm*

atro-

(*) ad Alt. Lib. VI. Epist. 1.

atrocem injuriam facerent historiæ Prophetiæ, cum qua HERODOTUS habet communia plura, quàm ullus scriptor Ethnicus? JOSEPHUS libro I. contra Apionem, ait, in Commentariis Manethonis Ægyptii reprehendi HERODOTUM, quòd imperitè scripserit quædam de rebus Ægyptiis. Sed totum HERODOTUM propterea non jugulat. Scio quàm illi infestus fuerit PLUTARCHUS, cujus extat acerbus & propè famosus libellus περι τὴν κακονθεΐας τῆς Ἡεροδοτοῦ. (*) Sed viderit, ne suo in eum odio indulgens, sibi ipsi alicujus κακονθεΐας (**) notam inurat. Saltem meminisset, quod HERODOTUS ipse non uno loco protestatur, sese quædam recitare, ut ab aliis accepit, licet fidem illis suam non astringat. Sese enim quædam non posse non referre, quæ tamen vera esse, credere non teneatur. Quid dicam PLUTARCHUM ipsum in suis vitis, HERODOTUM testem quinquies citare, nec nisi semel reprehendere? CTESIÆ quoque ascribit τὸ μυθῶδες (***) . Sed nihilominus sæpe utitur ejus testimonio. Ergo & ZENOPHON bis laudat hujus CTESIÆ historiam. Laudat & PAUSANIAS in Bæoticis: & denique noster TERTULLIANUS in Apolog. Itaque ne ejus quidem ἐκλογὰς (****) de rebus Persicis, quæ nuper editæ sunt, plane contemnere ausim. Sed quæ superioribus

Z 4

annis,

(*) De malâ consuetudine Herodoti.

(**) Malæ consuetudinis.

(***) Fabulosum commentum.

(****) Eclogas.

annis, ANNIUS quidam monachus protulit fragmenta BEROSO inscripta, miror tam facile multis etiam doctis imponere potuisse. BEROSUM Chaldaeum, qui fuit sacerdos *Beli* (ut ait TATIANUS) tempore ALEXANDRI, saepe meritoque laudari à veteribus scio: quem quidem JOSEPHUS *libro 1. contra Apionem*, narrat descripsisse res Babylonicas abs Diluvio usque ad Judaeorum in Babyloniam abductorum captivitatem, asseritque ejus non esse fabulosam historiam, quæ & cum Judaica historia habeat multa communia, & cum antiquissimis Phœnicum Archivis consentiat, & quam comprobari ait TATIANUS ex JUBÆ Regis historia de Assyriis. Sed tantò magis doleo, cum illius commentarios intercidisse, tum verò eorum loco adulterinas quasdam rapsodias suppositas esse. Nam etsi in iis agnoscam nonnulla, quæ notha non esse, ex JOSEPHO intelligo: tamen plura sunt supposititia, quæ alioqui abs JOSEPHO non fuissent præterita: quædam etiam in illa farragine video esse præterita: quæ JOSEPHUS ex BEROSO recitat. Itaque in lectione adhibere oportet judicium, & delectum; ut neque confusè (quod quidam faciunt) vera cum falsis repudiemus: neque rursus temerè (quod hâc ætate plures illius BEROSI lectores fecerunt) falsa cum veris complectamur. Meruit BEROSUS statuam Athenis in Gymnasio, linguâ inauratâ, ut PLINIUS (*) ait. Meruit
&

(*) *Lib. VII. Cap. 37.*

& JOSEPHUS Romæ. Sed neque eorum idola adoremus, neque temere omnibus, quæ scripsisse dicuntur, fidem habeamus. Age verò nihil nobis sit antiquius, quàm ut in historia fabulas, tanquam scopulos, fugiamus. Sed quænam cautio erit, ut ab iis nobis caveamus? præsertim, in hac extrema mundi ætate, cum multarum rerum ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura: cum tanta sit oblivio antiquitatis: tam obscuri ejus recessus: tam profundæ tenebræ: & interea tam tectæ sint insidiæ fabularum, & impostura tam astuta, cum quidem falsum sit & esse dicatur, non tam immutatio, quàm imitatio veri. Equidem agnosco in historia esse obscuram quæstionem facti, non solum alieni, sed & abs nostra memoria (ut ait CICERO) remoti: & propterea prudentissimum quemque in eo genere (ut Jurisconsulti ajunt) falli posse. Scio eam ab alieni testimonii fide pendere, & rem propterea esse valde lubricam. Sed si cautiones tamen adhibebimus, quas & debemus, & possumus: neque temerè fallemur, neque in justam reprehensionem nostra persuasio incurret: aut si interdum fortè errabimus, ita cum multis bonis & sapientibus errabimus, ut neque turpis error sit, si quis sit, neque possit facile convinci. Vetus & prima sapientiæ lex esse dicitur, non temerè credere. Ergo facessat fatua, temerariæque credulitas. Nam & eam culpâ non carere, Jurisconsulti rectè pronunciant: & toties non solum falluntur qui scribunt, sed

& iis affingitur, quod nunquam scripserunt, ut cauta inquisitio valde sit necessaria. Cæterum est etiam quædam nimium morosa, nimiùmque diffidens ἀπιστία. (*) Quæ quidem nisi simul facefferat, nullum ulli historiæ locum relinquet: & verò non ingenui, sed impudentis atque præfracti hominis est, etsi quid probabiliter dicatur quod & gravem auctorem, testemque habeat, tamen id contumaciter tanquam falsum repudiare, cum quidem neque quod affirmatur, refellere, neque cur illud repudiet, causam dicere possit. Equidem quoties bonos & graves historicos lego, statim cogito vetus illud: Aut hoc testium satis est, aut nescio quid sit satis.

§. XII.

Sed est alicujus artis atque judicii, discernere, cui potissimum fides habenda sit, præsertim, si, ut in historicis scriptoribus sæpè accidit, dissentire videantur. Leges & Jurisconsulti negant, se commodè posse ea de re statuere: sapientis verò judicis esse ajunt, in re præsentì cavere, ac quidem etiam eum expendere debere testimonium, quod integræ frontis homo dixerit. Non est meum de scriptoribus pronuntiare, neque tam odiosam censuram suscipere vellem. Sed profectò sæpè conqueri cogor, quod THUCYDIDES conqueritur, multos (ut ille ait) ἀταλαιπώρους (***) fuisse in veritate per-

(*) Incredulitas.

(**) Laborum expertes, seu incuriosos.

pervefiga
maximam
ris esse,
nibus hist
quatur,
sunt, fide
antiquita
ingenuè
semper cu
rant, execu
hoc genere
ri mendur
fare. Equ
scio: nequ
bor est do
mendacii
id nos fer
mus. D
tio, abs
qui specio
falsa in
multi circ
gum cont
los satis e
que putat
semper te
nos in lec
les ab ARIS
neque
dum neque

(*) Lib.

pervestiganda. Memini POLYBIUM scripsisse maximam & difficillimam partem historici operis esse, rectè & sapienter judicare de scriptoribus historicis. De eorum oratione non loquitur, sed de testimonio, & ea, qua digni sunt, fide. Quid nos? verecundè quidem (nam antiquitati quædam reverentia debetur) sed ingenuè tamen & liberè (veritatis enim major semper cura esse debet) quod libri nobis narrent, excutiamus. LIVIUS (*) aliquando in hoc genere dixit malle se scriptoris, sive librarii mendam, quàm auctoris mendacium accusare. Equidem mendis refertos esse libros scio: neque in iis delendis postremus nunc labor est doctissimorum hominum. Verùm & mendacii arguendi multiplex est ratio: neque id nos semper fallat, atque fugiet, si cautè agamus. Denique diligenter cavendum esse sentio, abs libris supposititiis, atque adulterinis, qui speciosum magni alicujus auctoris nomen falsâ inscriptione mentiuntur. Tales enim multi circumferuntur: quorum nunc catalogum contexerem, nisi si hac ætate nothos illos satis esse notatos, atque abdicatos abjectosque putarem. Quid pluribus opus est? Illud semper teneamus & perpetuò meminerimus, nos in lectione historiarum esse debere, quales ab ARISTOTELE esse dicuntur, qui neque pueri, neque senes sunt, qui (inquam) ad credendum neque nimium faciles, neque nimium difficiles

(*) *Lib. XXXIX. Cap. 55.*

ficiles sane. Ούτε (inquit) πᾶσιν πισεύοντες, οὔτε πᾶσιν ἀπιστοῦντες. (*) Scitum profectò est & illud HESIODI, Πίσεις καὶ ἀπίστια ὄλε- γαν ἀνδρας. (**). Verum rectè quoque aliquis vicissim dixerit, modò πίσεις, (***) modò ἀπίστια (****) esse utiles atque salutares. Non colligo hæc diæteria, talésque sententias, sicuti pueri apophthegmatibus tanquam emblematis suas in schola declamationes ludendò pingunt, quorum paulò post cum inani sonitu memoria fugiat. Sed quod seriò dico, tenebo, atque urgebo, & in re presenti postea ostendam non fuisse otiosam aut ludicram præmonitionem. Interea & illud nunc mihi in mentem venit quod AUGUSTINUS scripsit *de utilitate credendi*. Quia verò liber extat, & legi ab omnibus facillè potest, & eum totum legi velim, nunc ex eo illud tantùm repetam, quod ait, intelligere, semper sine vitio esse: credere, aliquando cum vitio: opinari nunquam sine vitio. Credere tunc esse culpandum, quum vel de DEO indignum aliquid creditur, vel de hominæ facillè creditur. In cæteris rebus, si quis quid credit, quod se nescire intelligat, nullam esse culpam. *Credo enim* (inquit) *sceleratissimos conjuratos virtute Ciceronis quondam*

(*) Nec omnibus credentes, nec omnibus diffidentes.
 (**) Credulitates, & incredulitates viros perdidderunt.
 (***) Credulitates.
 (****) Incredulitates.

dum esse interfectos. Atqui id non solum nescio,
 sed etiam nullo pacto me scire posse, certò scio.
 Hic AUGUSTINUS scire dicit, quod ita intelli-
 gimus, ut certà mentis ratione teneamus: ut
 scire rationi, sicuti credere, auctoritati tribuatur.
 Ideoque omnem intelligentem etiam credere
 dicit, sed non omnem, qui credit, intelligere.
 Verum subtiles illas distinctiones nunc omitto.
 Adjiciam verò quod in *Epistola centesima tri-*
gesima prima, cum alias liberales disciplinas
 acerbè notaret: historiam autem magis lauda-
 ret, cum sive bona, sive mala hominum, tamen
 vera, narrantur: adjecit, quamvis in eis cog-
 noscendis scriptores, qui Spiritu sancto non
 adjuti sunt, rumorésque colligere ipsa humanæ
 infirmitatis conditione compulsi sunt, quem-
 admodum non fallerentur in plurimis, omnino
 non video. Est tamen in iis aliqua propinqui-
 tas libertatis, si voluntatem mentiendi non ha-
 bent, nec homines fallunt, nisi cum ab homi-
 nibus humanâ infirmitate falluntur. Sed Au-
 GUSTINUM nunc missum faciam, & alios nostri
 ordinis potiùs consulam, qui de eo, de quo
 quæritur, aptiùs respondent. Jurisconsulti &
 leges civiles ajunt, aliam esse testium, qui ro-
 gati audiuntur: aliam testimoniorum, quæ le-
 guntur aut recitantur, auctoritatem: & testi-
 bus potiùs quàm testimoniis esse credendum
 admonent. Quid nos in historiæ causa? Cer-
 tè in ea, præsertim quæ nostræ ætatis non est,
 testimonia legere possumus, testis præsentis
 audire non possumus. Sed ut olim Senatus

cen-

censuit, monumenta publica etiam potiora testibus esse, quemadmodum noster MARCELLUS (*) ait: Sic & publicis actis non minus quam actoribus fidem adhibendam esse putamus, si eorum nullus error arguatur. Certè quod ULPIANUS noster dixit, veritatem rerum, erroribus gestorum non vitari, imprimis tenendum est. Sed ubi falsa illa esse non probantur, cur vera esse negabimus? Equidem optarem, ut scriptores ea demum narrarent, quæ viderunt, quibusque interfuerunt: quod & POLYBIUS profitetur sese in historia imprimis desiderare, & veteres planè postularunt, qui earum proprie rerum historiam esse dixerunt, quibus rebus gerendis interfuerit is, qui eas narrat, quòd historia Græcè significet rerum cognitionem præsentium, ut ex VERRIO FLACCO refert AULUS GELLIUS. (**) Verùm si ii auctores non occurrant, qui testes oculati sint, & possint dici *αυτόπται*: (***) proximum est, ut eos, qui quod ab aliis acceperunt, bona fide narrant, audiamus, præsertim si & iis ætas ipsa & antiquitas & virtus fidem atque auctoritatem conciliet. SENECA hos, qui se non vidisse fatentur, sed ab aliis audiisse affirmant, secundæ notæ testes esse ait. Sed neque ii semper abs Jurisconsultis rejiciuntur. Nam & cùm quæreretur, an operis facti memoria

(*) L. 10. π. de probat.

(**) Lib. V. Cap. 18.

(***) Testes oculati.

moria exta
 noc quære
 adierit o
 vidissent a
 curandum
 terit, & g
 semper tel
 ba imprim
 velim esse
 quoque scri
 tolos non fu
 verbis rem e
 care. Nequ
 vimus, quin
 ritate, aude
 omnino ve
 temerè oli
 Legatos m
 quibus acc
 in recitation
 bemus bona
 riora sunt, in
 Jurisconsult
 instrumente
 exempla v
 archetypa
 nius histori
 que (ut ita di
 recationibus
 narrationis r
 oregræ?

(*) Latè.

moria extaret, olim responderunt, ἐν πλάττει (*) hoc quærendum esse num quis vel viderit vel audierit opus fieri, vel ab iis acceperit, qui vidissent aut audiissent. Cæterum illud saltem curandum est, ut & optimum, qui haberi poterit, & gravissimum, qui rogatus occurrerit, semper testem audiamus, ejusque ipsius verba imprimis recitemus. Nam & in iis nos velim esse religiosos. Equidem scio veteres quoque scriptores historiarum, tam supersticiosos non fuisse, quin auderent aliis atque aliis verbis rem eandem efferre, illustrare, amplificare. Neque nos tam in aliorum verba juravimus, quin, salvâ modò & integrâ rerum veritate, audeamus idem factum non iisdem omnino verbis aliquando recitare: tamen non temerè olim laudatos esse sciam illos Roman. Legatos missos Tarentum, quòd legationem, quibus acceperant verbis, peregerint: Sed ut in recitatione tamen alieni testimonii, esse debemus bonæ fidei: sic testimonia quæ sinceriora sunt, imprimis sunt proponenda. Certè Jurisconsulti, cùm de probationibus & fide instrumentorum agunt, non hærent in iis, quæ exempla vocantur: sed Authentica & veluti archetypa requirunt. An nos in antiquæ alicujus historiæ quæstione, antiquissimos illos atque (ut ita dicam) classicos testes postponemus recentioribus? An secundæ atque interpolatæ narrationis major erit fides, quàm primæ & integræ?

§. XIII.

(*) Latè.

§. XIII.

Mitto illud, quod ARISTOTELES *lib. I. Rhetor.* loquens de testibus, *πισότατοι* (inquit) *οι παλαιοί, αδιάφοροι γάρ.* (*) Sed iterum dico, quò posterior & magis nova est rei antiquæ narratio, tantò mendosior eam esse solere. Nam & ut vinum quò magis transfunditur, evanescit magis, tandèmq; fit vappa: utque fama ipsa, quò longiùs progreditur, longiùs recedit à vero, plùsque colligit vanitatis: sic & persæpe historia, quæ à pluribus repetita variè jactatur & aliis atque aliis verbis recitata spargitur, tandem contaminatur & in fabulam degenerat. Neque verò non fero plures esse unius alicujus rei scriptores. Quinimo quamplurimos, quos conferre possim, esse opto. Quàm enim utilis hæc collatio sit, scio. Sed tales esse velim, quorum justa & gravis sit auctoritas. Primòque loco primos quosque, quos secuti posteriores sunt, legendos esse censeo: & quid iis alii deinde assuerunt, discernendum esse statuo. Sic (inquam) imprimis antiquissimos: post verò, ut quisque illis proximus ætate est, suo quemque loco & ordine, si hoc auditorio non sit indignus, audiri, & quid priori posterior addiderit, observari cupio. Historiæ enim plerumque ea est conditio, quæ famæ. Nam & vires acquirit eundo (ut ait Poëta) (**) parva metu primùm. Sed facilis

cautio

(*) Fide dignissimi Antiqui, nam incorrupti.

(**) *Æneid. Lib. IV. v. 175.*

cautio est, si ad primos auctores recurramus: neque rivulos nuper deductos pro ipsis fontibus nobis objici patiamur. Atqui si ita, ut dixi, agimus, non poterit una aliqua historiae universae perpetua oratio eleganter & æquabiliter contexti, atque perpoliri. Fateor: Sed historiam veram, non Rhetoricam fabulam, aut scholasticam declamationem expeto. Quam alii verborum continuam concinnitatem, ac semper similem perpetuæ, politæque dictionis æquabilitatem hinc requirant, ipsi viderint. Ego rerum & constantem, & sinceram, & simplicem, & castam veritatem in historia imprimis requiro: & ubi erudita fuerunt tempora, eruditè abs veteribus descriptam esse agnosco. Neque non me movet, quod VALERIUS MAXIMUS (*) exclamat. *Quis compos mentis, domestica peregrinaeque historiae seriem, felici superiorum stylo conditam, vel attentiore cura, vel præstantiore facundia, traditurum se speraverit?* Denique existimo, rectè abs PLUTARCHO in NICEA reprehensum, atque irrisum TIMÆUM historicum, qui stulta quadam ambitione voluit, quod abs THUCYDIDE elegantissimè scriptum erat, aliis verbis efferre: quasi THUCYDIDEM, quem ne longo quidem intervallo sequi vel imitari poterat, superare posset. Ergo PLUTARCHUS graviter judicat, ambitiosam ejus contentionem fuisse hominis vani, eamque similem esse vanitati puerorum in scholis declaman-

(*) in Prolog.

mantium. Quid dicam, eos, qui historias olim rectè scriptas interpolant, non modò, ut sua furta tegant, rerum fidem & veritatem corrumpere; sed & verborum ornamenta sæpè abjicere?

§. XIV.

Non utar exemplis novis. EUSEBIUS *libro περι παραση*, ex PORPHYRII quodam de furtis veterum scriptorum libro, notat THEOPOMPUM: qui quæ abs XENOPHONTE descripta erant bene, & eleganter, non modò sibi adscripserit, sed & immutando corruperit. Atqui si hæc unquam interpolatio vitiosa est, est imprimis in historia. Itaque etsi olim quippiam scriptum esset fideliter magis, quàm politè: tamen non est temerè nova oratio subornandà. Saltem quæ veterum in formulis religio fuit, ea nunc esse debet in historiis. Non reprehendo LIVIUM, qui quæ Græcè scripserat POLYBIUS, latinè scribit: suum licet *librum XXI.* ex illius *libro tertio* propè ad verbum descripserit, & transferendo veluti *καταπόδας* (**) sit interpretatus. Laudo potius quòd eadem dicat de iisdem: etsi miror eum tunc non laudare suum auctorem. Nihil jam dicam de aliquot PLUTARCHI in *Crasso* paginis de bello Parthico, quæ in libris quoque APPIANI repetitæ leguntur. Factum id esse suspicor, non ab ipso APPIANO, qui PLUTARCHO fuit æqualis: sed

(*) Vestigiis inhærendo.

sed à librariis, ut supplerent aliquam in *Appiani* commentariis lacunam. Verùm etsi *APPIANUS* id fecisset, factum quidem aliquid haberet impudentiæ plagiariæ, & *PLUTARCHO* aliquam faceret injuriam, historiæ verò nullam. Ut breve faciam: dico nos jam recitatores potius esse debere, quàm novos auctores. Quæ autem fuerit antiqua lex, mósque vetus recitationis, notum est. Disputent alii de elocutionis coloribus: ego nunc veritatis causam ago: et cum de factò ac Jure, maximisque de rebus in ea quæritur, ineptum esse puto de sola verborum elegantia quærere. Et cujus tandem erit aut fidei, aut juris, aut judicii; res verbis, potius quàm verba rebus subjicere? Saltem fas non esse puto, bonorum testium verbis antepone re nostra. Non vitupero quod *ANTONIUS SABELLICUS* avorum nostrorum memoriâ sedulò tentavit, perfecitque. Improbus essem, & ingratus, si doctissimi hominis maximos in universa historia contexenda labores non laudarem. Sed tale tamen exemplum nunc imitari non instituti. Nam & incorrupta veterum testimonia finè ulla interpolatione potius legi debere existimo: neque novam iis orationem affingere, & tanquam alienam vestem assuere, velim: neque pro eorum verbis mea supponere auderem, ne & pro melioribus deteriora subjiciam, & historiam non tam ornare videar, quàm mendosam, mendacémque efficiam: neque sanè testi, cujus narrantis ab ore (ut ille ait) pendere debeo, dictare atque præ-

scribere possum, quid & quomodo dicat: *Ex res ipsa loquitur, ecquid accidat, cum rerum olim gestarum narratio, nunc pro cuiusque affectu vel fingitur, vel interpolatur, vel componitur. Redeo ad veritatis in historia observationem. Atque, ut antea dixi, in historiae universitate imprimis observandam esse historiam Ecclesiasticam: sic jam iterum, & singulariter præmoneo, à fabulis in ea imprimis cavendum esse. Nam & in ea demum fabulæ multæ & mirabiliter tectæ occurrunt: & multò hinc periculosior, quàm in rebus civilibus, error est.*

§. XV.

Obsecro, quid ad corrumpendam, contaminandam, multisque modis defœdandam, atque inquinandam veteris Ecclesiæ memoriam, quid (inquam) dolo malo non fecerunt Ethnici, Judæi, Hæretici? Quid fatua, credulæque superstitione imprudens non affinxit? Etsi tantum loquerer de Apostolorum temporibus: quanta fuit, ubi minimè licebat, fraus impostorum? Vetus est, nec mea, sed ARNOBII, hæc quærela: Multa quæ de CHRISTO, & Apostolis scripta erant, aut malevolentiam Dæmonum, quorum cura & studium est, intercipere veritatem, aut similia his hominum, interpolata sunt: quædam addita, quædam detracta verbis, syllabis, litteris, ut & prudentum tardarent fidem, & gestorum corrumpere auctoritatem. Hæc ARNOBIUS. Factum est singulari Dei beneficio, ut illorum nebulonum insidias

stite &
omnium
impuder
Apostol
bant, m
inferis
id facere
fallarios
fateor. (C
Petri Apo
mam in
fabulas af
MENTE VIV
singulas r
sibi cave
potuit, c
stolæ, q
appellata
FRANCIUS,
his prælec
tiones occ
multis mo
parte ope
fallum p
ne verum
ubi tot in
dandam e
qui memi
Sed quore

(*) Cir
(**) Re
(***) In

fidiae & fraudes detectae sint: utinam fuissent
 omnium, qui eos secuti sunt. Certè nimium
 impudentes fuerunt olim Manichæi, qui LUCÆ
 Apostolicam historiam, cui fidem habere vole-
 bant, mentiebantur esse ab aliis corruptam, &
 infertis fabulis contaminatam. Sed cum eos
 id facere voluisse scio, tum verò antea multos
 falsarios impostores tale quippiam conatos esse
 fateor. Quid? Scripserat CLEMENS ROMANUS
 PETRI Apostoli περιόδου. (*) Iis libris statim
 manum injicit Ebion, & clam multas putidas
 fabulas aspergit, atque affuit, ipso adhuc CLE-
 MENTE VIVO. Id CLEMENS cum intellexisset,
 singulas mox Ecclesias percurrit, monens, ut
 sibi caveant: & quas præsens convenire non
 potuit, commonefecit per Epistolas: quæ Epi-
 stolæ, quia huc & illuc missæ discurrebant,
 appellatæ sunt Encyclicæ; testisque est EPI-
 PHANIUS, suo adhuc tempore publicè in Eccle-
 siis prælectas fuisse. Utinam tales semper cau-
 tiones occurrissent ejus generis fraudibus! Ne
 multis morer: video, rem eò rediisse, ut in hac
 parte operam dare debeamus, non modò ne
 falsum pro vero temerè arripiamus, sed etiam
 ne verum pro falso facilè rejiciamus. Fateor,
 ubi tot insidiae sunt, & est tantum periculi, lau-
 dandam esse timidam eorum εὐλάβειαν, (**)
 qui meminerunt, non temerè esse credendum.
 Sed quorundam rursus nimia est ἀπιστία, (***)

A a 3

qui

(*) Circulares.

(**) Religionem.

(***) Incredulitas.

qui nihil credunt, quàm quod ab uno aliquo scriptum erit: ut de Apostolorum temporibus nihil dici volunt, quod ab ipso LUCA non sit expressum. Atqui LUCAS PAULI potissimum historiam contexere voluit. Et rursus in ea quædam pretermisisse indicat ipsius PAULI ad *Galatas Epistola*. De *Simone Mago* loquens, simpliciter narrat, eum in sua Samaria commotum increpatione PETRI, agnovisse suum peccatum. Sed an propterea clamitabimus esse falsum, quicquid præterea de eo narrant vetustissimi, & gravissimi auctores JUSTINUS, TERTULLIANUS, ARNOBIUS, EUSEBIUS, EPIPHANIUS, AUGUSTINUS? Longiorem hic locus orationem postularet. Sed in re præsentī commodiùs talia excutientur. Nunc tantùm simplici quædam, & generali præmonitione breviter utor.

§. XVI.

Quod dixi universæ, & veræ historiæ operam dare nos debere, ut de nostro, qui auditores, aut lectores sumus, sic & de scriptorum historicorum officio loquitur. Ac plura quidem de legibus, & ratione historiæ scribendæ dici posse scio. Sed quorsum ea ociosè nunc repeterem, quæ ipsi satis superque dixerunt, qui olim historiam scribere instituebant? Suum enim officium satis intelligebant. Neque illa dixerunt modò, sed & cumulatè, quod debebant, plerique præstiterunt. Ejus generis sunt hæc præcepta: ut habeatur delectus rerum narrandarum: ut narrentur res magnæ atque utiles

les: ut temporum & locorum notatione illustrentur: ut orationis luce commendentur: ut causæ, consilia, eventus explicentur. Quæ quidem omnia, non modò aliis, sed sibi ipsis magis præscripserunt; quæ observarent. Testem ex multis unum cito POLYBIUM. Neque si hoc illi non fecissent, aliunde potiùs quàm abs CICERONE tales leges repetendas esse putarem: qui quod de officio historicorum dici posset, optimè & brevissimè exposuit libro II. de Oratore Cap. 15. Nam posteaquam gravissimè judicavit de historicis Græcis, & Latinis, *Videtisne* (inquit) *quantum munus sit Oratoris, historia? Haud scio, an flumine orationis & varietate maximum. Neque eam reperio usquam separatim instructam Rhetorum præceptis: sita enim sunt ante oculos. Nam quis nescit primam esse historiæ legem, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis? Hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus. Ipsa autem exædificatio posita est in rebus, & verbis. Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem. Vult etiam, quoniam in rebus magnis, memoriâque dignis consilia primùm, deinde acta, postea eventus expectantur, & de consiliis significari quid scriptor probet; & in rebus gestis declarari, non solum quid actum, aut dictum sit, sed etiam quomodo: & cum de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: hominùmque ipsorum non solum res gestæ, sed etiam, qui famâ ac nomine*

excellant, de cujusque vita, atque natura. Verborum autem ratio, & genus orationis fusum, atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens sine hac judiciali asperitate, & sine sententiarum forensium aculeis persequendum est. Hæc ille. Quæ quidem, quia non modò eorum, qui scribunt, sed etiam aliorum, qui legunt ab aliis scriptas historias, officium exponunt, lubentur recitavi. Nam & nos admonent, si quid eorum non fecerint scriptores, quos legimus, quid facere nos oporteat, tametsi nobis rerum magis, quàm verborum studium curæ esse debere, dictum antea sit. Neque verò dubito, quin CICERO (liceat nunc mihi de historicis cogitanti in hujus recordatione acquiescere) si historiam, quam meditabatur, contexuisset, felicissimè illa, quæ præscribit, omnia observasset, atque præstitisset? Non enim audio PLUTARCHUM, qui fingit & fabulatur, eum cogitasse, Græcorum fabulas, & orationes in historiam transferre. Qui CICERONIS ingenium satis novit, quàm omnia facturus esset & rectè, & sapienter, & politè, minimè dubitabit. Scripserat adolescens *Marium*, hoc est, rerum abs *Mario* gestarum historiam elegantiori poëmate descripserat, quo tempore juris discendi causâ ad MUCIUM SÆVOLAM ventitabat. SÆVOLA miratus adolescentis ingenium, de libro illo vaticinatus est, *Canescet sæculis innumerabilibus*. Nam & sapientissimus Jurisconsultus tam gaudebat, eum cum Juris Civilis studio conjungere studium historiæ, quàm hanc

con-

conjunctio
ascens C
que viro
quantum
historicu
Eum, n
alioqui p
fille. Ce
suum histo
atque adeo
eo quidem
libro duodec
quit) fero,
& LIBONIS
tissimus se
aliquid fir
storiam p
census,
cum satia
quanta re
Mito, qu
quem tam
Romanae
præterea
ter eum
cum coji
Libro secu
quit) aser
michore pot

(*) Cop.
(**) Ep
(***) E

conjunctionem studiorum requiro. Si tam adolescens CICERO tam citò admirabilis tali, tantòque viro esse, visus est in historia: qualem, quantumque putamus, cum vir aut senex esset, historicum esse potuisse? Sed illud nunc dico: Eum, ne illos quidem, qui minus in historia alioqui præstiterunt, quod debebant, contempnissse. Certè libro primo de Legibus (*) VENONIUM historicum refert inter eos, qui exiliter, atque adedò negligenter scripserunt. Atqui ne eo quidem carere se posse, alibi significat. Nam libro duodecimo ad Atticum (**), Molestè (inquit) fero, me Venonii historiam non habere. Sed & LIBONIS annali utitur. Nempe homo sapientissimus sentiebat, quantumvis alioqui exile aliquid sit, tamen esse magnum, quod ad historiam pertineat: hocque studio tam erat incensus, ut nihil quicquam negligeret. Ergo cum satiari non posset, simulque prospiceret quanta res ageretur: & se, & alios incitavit. Mitto, quàm valde urgeat illum LUCCEIUM, quem tam præclarum & excellentem historiæ Romanæ scriptorem fuisse significat. Alios præterea certatim impellebat: viderurque inter eum & Q. FRATREM, & POMONIUM ATTICUM cojisse quoddam hujus studii collegium. Libro secundo ad Q. Fratrem (***) Quod (inquit) ascribis, aggrediarisve ad historiam? Me auctore potes. Sed & cum libros de Oratore ad

A a 5

eum

(*) Cap. 2.

(**) Epist. 3.

(***) Epist. 13.

eum misisset, & in iis libris illud de historia scripserat, quod paulò ante dixi: satis profectò eum monuerat. Quid ATTICUS? Hic ad *Marcum* uno volumine totam antiquitatem (ut ait CORNELIUS NEPOS) ita exposuit, ut nullam non legem, pacem, bellum, rem illustrem populi Romani suo tempore notaverit. Quem librum cum CICERO (cui erat inscriptus) legisset, quo tempore Rempublicam perditam lugens mœrebat, exclamavit, eo libro non sibi delectationem modò, sed & salutem allatam esse, sicuti narrat in *Bruto* (*). Interea verò quasi si nondum quicquid actum esset, & Q. FRATER & ATTICUS ipsum CICERONEM urgent, ut historiam scribat: quam ajunt jamdiu ab eo non solùm postulari, sed etiam expectari: quasi hæc adhuc abs literis Romanis absit, & eam ille non modò possit, sed & debeat præstare, & quidem Reipublicæ debeat. Ipse etsi occupationes excuset, & ocium liberum ad eam rem desiderare se significet, tamen non dissimulat, nihil sibi esse antiquius, quàm se illi studio totum tradere. Nam & libro decimo sexto ad Atticum (**), *Historiæ* (inquit) *studio ardeo. Incredibiliter enim me commovet cohortatio tua.* Neque tamen non lubenter ipsum ATTICUM in historia suam veluti magistrum agnovit. Quàm enim eum & sæpe & lubenter consulit de temporibus, Magistratibusque Romanorum? Quàm suos ab eo libros casti-

(*) *Cap. 3.*

(**) *Epist. 13.*

castigari
pi? Qui
riose sin
de Tur
Athenie
sa, quæ
tionibus
clamat,
mul aute
simili rati
Quintus F
me rogat,
Sed & hu
Probus, c
cipum &
NUM AT
quam il
BRUTUS
pe lauda
tales in hi
venur? (C
(inquit) e
tenebris o
Quàm m
tuendum,
morum c
Latini vel
ministran
mentem n
lentium ce

(*) Lib
(**) C

castigari non jam dico patitur, sed petit, & cupit? Quàm diligenter etiam disputat, & curiosè singula scrutatur? Ut cùm de FANNIO, de TUDITANO, de CARNEADE & eâ legatione Atheniensium, quæ Romam venit Oropi causa, quærit. Denique ubi ATTICI talibus quæstionibus respondentis iudicium audiisset, exclamat, Habeo à te munus elaboratum. Simul autem & hunc suum Fratrem QUINTUS simili ratione consulebat atque appellabat. *Quintus Frater* (inquit MARCUS ad Atticum*) *me rogat, ut Annales suos emendem, & edam.* Sed & huic collegio adjungebatur AEMILIUS PROBUS, qui vitas excellentium Græciæ Principum & Ducum latinè scripsit ad T. POMPONIUM ATTICUM, ne non integra esset historia, quam illi tunc versabant. Imò verò & ipse BRUTUS accessit, cujus Epitomas historicas sæpe laudat CICERO ad Atticum. Ecquid, cùm tales in hisce studiis duces habemus, commovemur? CICERO pro Archia (**), *Plena est (inquit) exemplorum vetustas, quæ jacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accederet. Quàm multas nobis imagines, non solùm ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas, scriptores & Græci & Latini reliquerunt? Quas ego mihi semper in administranda Republica proponens, animum & mentem meam, ipsâ cogitatione hominum excellentium conformabam.* Hæc ille de se: sed non solus.

(*) Lib. II. Epist. 16.

(**) Cap. 6.

solus. Equidem sentio me jucundâ horum virorum recordatione longiùs fortasse abduci à proposito. Verùm ab eo non sunt aliena quæ ad hujusce studii contentionem commendandam pertinent: & si fortè meis in hoc genere affectibus indulgens, non solum recreor CICERONIS & amicorum ejus, virorum clarissimorum, nobili exemplo: sed & quod ejus memoria suggerit, lubenter repeto, credo non injustam videri posse causam miscendæ & propè perturbandæ nostræ orationis. Ergo & alterum in eadem urbe, & Republica hominum amplissimorum, ejusdem ætatis atque etiam dignitatis, veluti collegium ad historiam excolendam conjuratum, quod nunc occurrit, laudabo. Dico societatem SISENNÆ, HORTENSI, & LUCULLI, quæ & CICERONEM excitasse, atque inflammasse videtur ad honestissimam siue imitationem, siue æmulationem.

§. XVII.

Valeant III. viri R. P. C. illos III. viros historiæ constituendæ tam Reip. profuisse sentio, quàm alii obfuerunt. SISENNAM historicum quanti fecerit CICERO, notum est. SISENNÆ familiaris erat HORTENSIVS, ille (inquam) HORTENSIVS, cujus eloquentiam cum sæpè aliàs CICERO prædicavit, tum verò in suo *de Philosophia Dialogo*, historiæ studium incredibile fuisse significavit: ut mirari non debeamus si & eum historiæ auctorem bonum, aliquando laudet *ad Attic.* & illius Annales prædicet

VEL-

Vallius P
riorum.
num adole
TENSIO in
& utrumq
ro provoe
tasse vider
ad id, und
instat, per
supereffe ser
præcepta de
Oratores pa
Oratorem p
cunque sint
diosè legam
materiam
& qui aliu
rectè utan
stræ cura h
quam inflit
manam. S
lucis & orne
poteit, que
scriptore.
ait, sese ve
temporibu
quando sim
mibi hanc it
quibusdam
se scripsisse

(*) Lib. I.

VELLEJUS PATERCULUS *libro secundo suarum histori-
arum.* Quid de LUCULLO dicam, qui etiam-
num adolescens, neque SISENNÆ, neque HOR-
TENSIO in hoc studio cedere se gloriatus est:
& utrumque tanquam sponsione, & sacramen-
to provocare ausus est? Sed de eo postea for-
tasse viderimus. Nunc ut ad CICERONEM, &
ad id, unde sum digressus, revertar, & quod
instat, persequar: Fateor tam propè paucos
superesse scriptores, qui CICERONIS secuti sint
præcepta de ratione historiæ scribendæ, quàm
Oratores pauci fuerunt, qui ad perfectum ejus
Oratorem proximè accesserint. Sed quales-
cunque sint, qui supersunt: eos tamen si stu-
diosè legamus, dabunt, quam quærimus saltem
materiam & informationem historiæ. Nam
& qui aliud agere videntur, hoc facient, si iis
rectè utamur. Neque postrema lectionis no-
stræ cura hæc esse debet. Non scripsit CICERO,
quam instituerat, & meditabatur, historiam Ro-
manam. Sed ex reliquis ejus libris tantum &
lucis & ornamenti repeti, atque referri ad illam
potest, quantum ex alio quoquam historico
scriptore. In quadam *ad LENTULUM epistola* (*)
ait, sese versibus tres libros scripsisse de suis
temporibus. Juvat, quinam ii fuerint, aut
quando sint scripti, scire. Itaque liceat nunc
mihi hanc inquisitionem interponere. Audio,
quibusdam videri eos esse libros, quos alibi ait
se scripsisse de suo Consulatu. Sed eos, de
quibus

(*) *Lib. I. Epist. 9.*

quibus quærimus, potiùs crediderim scriptos post discessum LENTULI Procons. in provinciam, hoc est, aliquot annis posteaquam de suo Consulatu scripserat CICERO, de quo scripsisse videtur *L. Afranio & Q. Metello* Cons. Ac quidem cum de eo suum carmen passim decantari vellet, illos de suis temporibus versus, etsi ad *Lentulum* mittere non recusaret, vix tamen alioqui edendos esse putabat. Conjecerit fortasse aliquis fuisse ἀνεκδότους: (*) quales sese pangere Theopompino genere, aut etiam asperiore, fatetur *Lib. II. ad Attic.* (**) ut intelligamus fuisse propè Satyricos. Sic enim & THEOPOMPUS in suis historiis multos asperè, atque acerbè notaverat. Sed & *Lib. XIV. ad Attic.* (***) significat CICERO, sese librum quendam ἀνεκδοτον (****) perpolire, quem post mortem Cæsaris scripserat. Et DIO ei ascribit quoddam βιβλιον ἀπόρρητον. (*****) Utinam verò quæcunque vir ille de suis temporibus, quibus mirifica fuerunt in Rep. mysteria consiliorum, liberè scripsit, nunc evulgari possent! Nunc enim sinè ejus fraude scire possemus, quod valde nostrâ interesset non ignorare. ASCONIUS præterea testatur eum scripsisse quendam librum, quem vocaverit Expositionem suorum consiliorum. An quicquam est, quod

magis

(*) Nondum vulgatos.

(**) *Epist. 6.*

(***) *Epist. 17.*

(****) Non editum.

(*****) Librum occultum.

magis desideret expositio historiæ Romanæ? Magnum ergo in ejus amissione damnum est. Sed nonne ex aliis ejus scriptis, quæ supersunt, repeti illa expositio utcunque poterit? Dixit olim CORNELIUS NEPOS, eum, qui legit CICE-
RONIS epistolas ad Atticum, non multum desiderare historiam contextam eorum temporum. Sic enim omnia de studiis Principum, vitiis Ducum, æmulationibus Reip. perscripta esse, ut nihil in iis non appareat. Quid si accedant aliæ ad alios ejusdem epistolæ? Scio multas intercidisse. Nam cùm audiam, eum scripsisse Epistolarum libros propè LXXX. ne dimidiam quidem partem superesse video. Sed quantumcunque tamen est, quod est reliquum, si diligenter relegatur, quantum conferet? Et quàm esset sinè eo subsidio non solùm jejuna, sed & arida (ne quid dicam graviùs) historia Rom.? Quàmque illo indicio freti multa in PLUTARCHO, APPIANO, DIONE, diligentissimis alioqui scriptoribus, notare vitia possumus? Quàm multa, quæ illi temerè præterierunt, observare? Itaque nuper mirificè sum recreatus, cùm audirem doctissimum *epistolarum ad Atticum* interpretem, & nobis, & Reipublicæ propterea pollicitum esse libros de mendosa historia: neque est quicquam, quod ab eo magis elicere velim: ac, si ex sponso, vel pacto nudo, & pollicitatione agere liceret, strictissimo judicio, vel præscriptis verbis agere hoc imprimis nomine instituerem. Neque verò ex epistolis modò, sed & ex Orationibus, & ex aliis TULLII

commentariis præclaram historiæ Rom. emendationem repeti posse sentio, quanquam sit aliqua cautio adhibenda, ne protinus rem æstimemus ex iis, quæ fortè oratoriè dixerit, ut foro, & causæ serviret, vel studio partium, magis sedato iudicio impulsus; vel etiam ex alieno stemacho potiùs, quàm ex suo sensu. Nam & ipse *pro Cluentio*, (*) *Errat* (inquit) *vehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudiciis habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur.* Sanè PLUTARCHUS in suis *Vitis*, historiæ auctorem sæpè, & lubenter laudat CICERONEM. Eum tamen mentitum esse in *Philippicis*, notat in *Antonio*, sicuti & ANTONIUM ipsum in refutatione *Philippicarum*, de CICERONE dixisse quod planè falsum sit, indicat. Ut autem ex CICERONIS libris dico amplissimam & uberrimam historiæ materiam repeti posse: sic etiam ex aliorum scriptorum, etsi historicos se esse non profiteantur, commentariis excerpere multarum maximarum rerum testimonia possunt, quæ alioqui nos fugiunt. Itaque non possum non eorum reprehendere negligentiam, qui cùm historias requirunt, eò non respiciunt. Quid de libris, aut chartis loquor? Nónne & veteres statuae, ac picturæ, & lapidibus, aut nummis insculptæ inscriptiones, & denique quæ aulæis, vel peristromatibus intexta sunt, historiæ argumentum undique nobis suppeditant? Ergo, ut antea
dixi,

(*) *Cap. 50.*

dixi historiam, & universam & veram debere nos quærere: sic jam dico consequi posse. Et verò ni ita esset, non modò inanis, sed & insana esset cohortatio nostra. Sed quia vereor, quibusdam ad desperationem propensis id persuaderi vix statim posse, eos rogabo, & obtestabor, ne desinant bene sperare, priusquam in re præsentis senserint, nihil esse spei. Equidem etsi ingenio meo nihil tribuam, neque sit fortasse quisquam, qui mihi, quàm ego, tribuat minùs, & deesse meo studio propè omnia ad tantum opus necessaria existimem: tamen nulla me difficultas, quin ad id aggrediar, deterrebit. Nam etsi maxima facta sit bonorum librorum, veterumque monumentorum jactura: tamen eæ tanquam ex naufragio superstites tabulæ sunt, quibus si innitamur, in tam vasto Oceano navigationem conficere, atque etiam ad portum appellere poterimus: colligamus modò omnia, & cogamus studiosè, quæ singuli scriptores sparsim tradunt. Scio Duces aliquando defuturos in obscuris, & confragosis veluti scopulis, & eos qui præeunt, sæpe properando præterire multa, in quibus consistendum est: multa etiam confusè miscere, in quibus evolvendis sudabimus. Sed non profiteor sine magno labore confici posse, quod instituimus. Neque non memini, PLUTARCHUM in *Demosthene* prudenter monuisse, eum, qui historiam magnam conscribere vult, habitare debere in maxima civitate, multis doctisque viris & libris refertâ, ut, quoties hæ-

rebit, habeat, & quos consulat auctores, & quos rogare testes possit. Verùm etsi multis, quæ desiderarem, præfidiis destituar, tamen adsunt nonnulla, quæ me consolantur: quòdque DIONYSIUS Romæ se fecisse narrat, & alii olim eodem exemplo fecere diligentissimi scriptores, totum jam illud nobis partum paratùmque est, cùm eorum commentariis utimur. Nescio, debeamne hîc lugere monumenta, quæ interciderunt, an ea potius prædicare, quæ supersunt. Sed juvat admirari singularem DEI providentiam, qua factum est, ut & olim multis modis rerum præteritarum memoria conservata sit, & testes accefferint, qui eam consignarent, & eorum consignata testimonia, saltem aliqua, quæ omnium ætatum historiam conservarent, non perierint. Primis quidem aliquot sæculis & literæ, & scriptores defuisse videtur. Verùm & sine literis conservata est eorum memoria, atque etiam, quia per manus tradebatur, propagata. Quid dicam, multos populos scribi noluisse multa, quæ fideli memoriæ cujusque mandare & veluti imprimere volebant? Quid dicam, carminibus tantùm, quæ ediscerentur, & cantionibus, quæ jactarentur, vulgata diu fuisse, quæ postea tandem literis consecrata sunt? Fateor tamen multa esse amissa. CICERO in *Bruto*, (*) *utinam* (inquit) *extarent illa carmina, quæ multis sæculis ante suam ætatem in epulis esse cantitata à singulis*

con

(*) *Cap. 19.*

coricis de
gibus seri
delicis vet
tas quoq
PLUTARCH
posteritatis
men non d
& quod Ge
quar) olim e
CORNELIUS
ignoralle qui
uis carminib
erud eos me
& lib. II. (**
(inquit) ad
Annalibus
HARDUS, bo
nunc volo,
wa (inquit
Regum
memoriaque
imus nobile
uper reper
euntur ell
men, tanq
rent nostre
inter sese
rum intelli
nt, in quib

(*) de mori
(**) Annal.

convivis de clarorum virorum laudibus, in Originibus scriptum reliquit Cato. Quia talibus deliciis veteres sua convivia condirent, historias quoque olim vocatas esse Bellaria scribit PLUTARCHUS. Verùm etsi obliviosæ & mutæ posteritatis silentio sepulta multa perierint, tamen non dubito pleraque in literas esse relata: & quod Germanis (ut de aliis nunc non loquar) olim accidit, multis populis accidisse. (*) CORNELIUS TACITUS ait, veteres Germanos ignorasse quidem secreta literarum: sed antiquis carminibus usos esse, fuissèque hoc unum apud eos memoriæ & Annalium genus. Unde & lib. II. (***) loquens de ARMINIO, *Canitur (inquit) adhuc barbaras apud gentes, Græcorum Annalibus ignotus.* Quid igitur tandem? EGINHARDUS, bonus profectò ejus rei, quam dicere nunc volo, testis, de suo CAROLO magno, *Barbara (inquit) & antiquissima carmina, quibus veterum Regum actus & bella canebantur, scripsit memoriaeque mandavit.* Recitabo alterum non minus nobile exemplum. In novis, hoc est, nuper repertis Indiæ Occidentalis insulis tam dicuntur esse homines illiterati, & literarum tamen, tanquam Deorum, cultores, ut cùm audirent nostros ibi Christianos alioqui absentes sic inter sese per epistolas colloqui, ut alter alterum intelligat, epistolas illas clausas adorarent, in quibus dicebant inclusum esse aliquem

Bb 2

divi-

(*) *de moribus German. Cap. 19.*(**) *Annal. Cap. ult.*

divinum internuncium Genium. Illi (inquam) tam illiterati homines multorum sæculorum historiam suæ Gentis memoriâque conser- varunt partim quibusdam temere effictis sym- bolis, ut Aegyptii notis Hieroglyphicis: par- tim suis cantionibus, quas alii alios docent, & in suis Choreis cantillant: quales Choros vo- cant Areytos. Nunc etiam audio nostros, qui illic habitant, in literas referre talem & ex talibus carminibus repetitam historiam. Non dignarer illorum barbarorum meminisse: nisi si nostram nobis barbariem exprobrare majo- rem illi possent, si fimus ἀνισόητοι: (*) & nos ab iis discere possemus atque deberemus dili- gentiam conservandæ publicæ memoriæ. Nam & fas est ab hoste doceri, ut verus Poëta dixit. Hic si quis me roget de primis historiarum auctioribus: dicam nostrum MOSEN primum omnium & antiquissimum esse scriptorem. Nimis enim putidum est & ridiculum, quod PLINIUS nescio quem *Pherecidem* historiæ in- ventorem primum fuisse fabulatur. Quid verò MOSES, quem divinitus excitatum fuisse non dubitamus? Is ab orbe condito usque ad sua tempora historiam annorum propè bis mil- le & quingentorum, ut res erant in ea gente Judaïca notæ & pervulgatæ & perpetuâ veluti successione abs parentibus acceptæ, literis pri- mus consignavit ad sempiternam posteritatis memoriam. Citat ipse quidem aliquem li-
brum

(*) Historiarum imperiti.

brum Belle
protes ann
scriptus ex
referretur
quis mira
ruisse scri
retur divi

Quid?
ab urbe con
conscribi, a
mana. Nar
cum Senator
vebant, pr
sus. At
psisse res a
qui comm
tamen illar
nem, in
rudis appar
plures libro
pulchro de
Romani ce
illius urbis
et, usque
se literas: r
studiam re
mentarius F

(*) LIVI
(**) Lib.

brum Bellorum Domini. Sed Hebræi interpretes annotant id dici de libro, qui nondum scriptus erat, sed erat scribendus, & in quem referretur illorum Bellorum historia. Jam si quis mirabitur tot sæculis orbem terrarum caruisse scriptore historico: tantò magis admiretur divinum Mosis beneficium.

§. XVIII.

Quid? Quingenti propè anni effluxerant ab urbe condita priusquam seriò & diligenter conscribi, atque contexti cœperit historia Romana. Nam *Q. Fabium Pictorem*, & *L. Cincium* Senatorem, qui primo bello Punico vivebant, primos ejus auctores laudat *DIONYSIUS*. Ait quidem & ipsum Romulum descripsisse res ab se gestas. Sed quales ii essent alioqui commentarii vel annales, nescio. Primam tamen illam historiam Rom. extare valde optarem, in qua primæ antiquitatis simplicitas rudis appareret. De suo Pontificio jure *NUMA* plures libros scripsit. Verùm in suo eos sepulchro defodit: & multis pòst sæculis effossos Romani concremarunt. (*) Quid de reliquis illius urbis monumentis dicam? *LIVIUS* (**) ait, usque ad urbem à Gallis captam raras fuisse literas: unàmque fidelis memoriæ fuisse custodiam rerum gestarum: ac si quid in commentariis Pontificum esset, id incensâ urbe periisse.

Bb 3

periisse.

(*) *LIVIUS Lib. XXXX. Cap. 29.*

(**) *Lib. VI. Cap. 1.*

periisse. Sed ut propterea extincta non est illarum memoria, utque posteaquam scribi diligentius fusiùsque cœpere res Romanæ, mirabiliter aucta atque exulta earum historia est: sic & antea exemplo Mosis sacram & divinam summo studio persecuti sunt summi Prophetæ. Neque modò apud Judæos, sed & apud Aegyptios, Chaldæos, Persas, Romanos, historiæ, tanquam rei sacrosanctæ, cura summis sacerdotibus mandata est: ipsique etiam Reges & Principes maximi, & doctissimi ac nobilissimi quique viri, hanc deinde susceperunt. Nam neque aliis temerè tantùm permittebatur. Neque sanè cuius licere hoc debet. Primus apud Romanos homo libertinæ conditionis, *L. Octacilius POMPEII Magni præceptor*, historiam scribere ausus est, quæ non nisi ab honestissimo quoque inter ingenuos scribi solebat, ut *CORNELIUS NEPOS* ait. Quid dicam, quod *PLINIUS lib. XXXV.* narrat, perpetuo interdicto cautum fuisse, ne servi docerentur pingere, cùm soli ingenui & honestiores hanc artem exercerent? Quantò magis historiæ scripture servis aut vilissimis hominibus interdendum erat? Utinam itaque edicto aliquo perpetuo, homines inepti, futiles, vani, atque etiam intestabiles, & quibus nulla alioqui testimonii dictio est, repressi fuissent, tantùm sibi ne arrogarent, ut rei & maximæ & nobilissimæ & sanctissimæ manus illotas impurâsque injicere auderent. Antiquitatis nunc memoria melior, castior, castigatior esset. Conquerer,

rerer, Monachos postremis temporibus tantum sibi sumpsisse; sed ut impudenter & stultè conficta & ineptè scripta ab iis multa esse fateor: sic nonnihil nos iis debere agnosco, per quos factum est, ut eorum temporum aliqua, potius quàm nulla, extaret historia: quique quo tempore illius curam alii abjecerant, eam & susceperunt derelictam, & quoad poterunt, susceptam sustinere conati sunt. Ac fortasse res erant, quæ melioribus, magisque politis scriptoribus dignæ non erant: ne non similes haberent labra lactucas: quanquam non fuerint omnes vel fatui, vel rerum imperiti monachi, qui huic rei operam dederunt. Imò verò plerique maximis antea muneribus in Rep. perfuncti, in illam solitudinem secedebant, ut liberiori in ocio, sine quo historia scribi vix ac ne vix quidem potest, literis mandarent quod in maximis negotiis occupati, de Rep. didicerant. Fortasse rerum Ecclesiasticarum tales aliquis testes magis audiendos esse putaret. Ego verò in earum rerum historia conservanda magis doleo veterem Christianorum morem non esse observatum. Habuit enim vetus Ecclesia delectos suos (ut Juris verbo utor) Actuarios, qui & diligenter & bona fide colligerent publicaque auctoritate consignarent illarum rerum memoriam: & in suis Archivis talia incorruptæ fidei monumenta, quæ tamen, omnibus paterent, adservavit. HIERONYMUS *contra Lucif.* recitans historiam concilii Ariminensis, de quo multi multa fin-

gebant, si quis (inquit) à nobis fictum putat, scrinia publica scrutetur. Plenæ sunt Ecclesiarum arca. &c. Quid ipsi veteres Romani? DIO narrat olim ad Senatum Rom. relata fuisse, quæcunque in orbe Rom. passim gererentur memoriâ digna: eaque illius auctoritate & mandato, publicis tabulis diligenter & bona fide inscripta fuisse. Cæsarum verò temporibus hunc relationis atque annotationis morem defuisse: multaque fuisse suppressa: & propterea servientis illius Reip. historiam obscuram esse: liberæ autem liquidam & integram. Cæterum CORNELIUS TACITUS fatetur res quoque ipsas, quæ tunc gerebantur, fuisse obscuriores atque humiliores, minusque propterea dignas majori luce. Ac quidem *lib. XVII. (*)* admonet, post pugnam Actiacam, atque omnem potestatem ad unum collatam, magna ingenia cessisse, & historiæ veritatem pluribus modis esse infractam, primùm inscitiam Reip. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. Intereâ tamen *libro XIII. (**)* significat scripta quædam tum quoque fuisse diurna acta urbis (sic enim vocat) sed iis res viliores, sicuti Annalibus illustres, mandari ait: quanquam & illam (ut iterum appellat) diurnam Actorum scripturam in suis Annalibus citet. In *Dialogo de Oratore* laudat MUCIANI undecim libros Actorum: sed acta eo loco intelligi-

(*) *Histor. Cap. 1.*

(**) *Annal. Cap. 31.*

elligit ca
publicas.
temporit
vandæ n
non om
stodia. C
TEXTU
doctissim
riarumqu
recondita
in iis latit
que Christ
in Apolog
commentar
Neronem
sus loque
est CH
mundi ca
libro qua
na Archi
mum test
adversus C
de PETRA
ligenter
ne à no
fatis exp
qui mult
tantibus :

(*) Qu
(**) C
(***)
(****)

telligit causas in Jure & foro actas, præsertim publicas. Ut ut autem Dio sese excuset, quòd temporibus Cæsarum mos ille antiquus conservandæ memoriæ publicæ neglectus sit: tamen non omnino statim derelicta est hæc cura & custodia. Quid? TETULLIANUS noster, ille inquam TERTULLIANUS, veterum Ecclesiæ scriptorum doctissimus, & omnium antiquitatum, historiarumque cognitione clarissimus, sæpe laudat recondita quædam Romanorum ἀρχεῖα, (*) & in iis latuisse significat multa ad Ecclesiæ quoque Christianæ historiam valde necessaria. Sic in *Apolog. ad Romanos*, (**) *Consulite* (inquit) *commentarios vestros: illic reperietis primum Neronem in hanc sectam gladio ferocuisse.* Et rursus loquens de *Eclipsi*, (***) quæ visa est, cum est CHRISTUS cruci affixus, *Eum* (inquit) *mundi casum in Archivis vestris habetis.* Sed & libro quarto contra Marcionem (****) ait Romana Archiva custodire censum Augusti fidelissimum testem Dominicæ nativitatis. Denique *adversus Gnost.* allegat instrumenta Imperii, ubi de PETRI & PAULI cæde agit. Si hæc tam diligenter inscripta Romanis Archivis erant, quæ ne à nostris quidem Evangelii interpretibus satis explicari hodie possunt, quantumvis alioqui multa de sacra historia illa tota commentantibus: quàm fuisse putamus diligentes &

Bb 5

copio-

(*) Quæ spectant ad Curiam Magistratum.

(**) Cap. 5.

(***) Cap. 21.

(****) Cap. 7.

copiosos tales Actorum commentarios? Et si autem invidiosè suppressi, & tanquam Sibyllini libri in occulto habiti sint, tamen TERTULLIANO ad eos excutiendos & pervolutandos aliquis aditus patefactus fuisse videtur. Nunc cum ii planè interciderint, nulla esse potest tam curiosa nostra diligentia, quæ quicquam elicere ex iis possit. Sed non omnia omnium vel Rerumpublicarum vel civitatum sive Archiva sive polypticha (sic enim in Jure quoque nostro appellantur) perierunt: quæ quidem si pateant historicis, uberem profectò materiam historiæ suppeditabunt. Ac lubenter quidem fatemur atque etiam prædicamus nobilissima & amplissima ejus generis superesse *κειμήλια* (*) & instrumenta Regni Francici, & Curiae Senatúsque Parisiensis: ut & antiquitatum rerúmque Ecclesiasticarum scrinia magna Romæ in Vaticano adservari audio. Rogamus verò eos, quibus hæc patent, ut cum aliis communitent, quæ omnium interest non ignorare, & historiam tali tantæque accessione ornent: & ut PLUTARCHUS Delphicos & Laconicos commentarios in suis vitis atque historiis sæpè citat, liceat nobis nostrarum civitatum uti monumentis. Ut uno verbo dicam: Magnæ & uberes sunt reliquiæ veteris memoriæ, si iis ipsi non defuerimus. Non sum oblitus, quod paulò antè dixi. Fateor iterum, quod sine magno dolore facere non possum, magnam
veterum

(*) Cimelia.

veterum & monumentorum & annalium & histori-
 arum partem intercidisse. Nam et si
 tantum numerarem eos histori-
 arum scriptores, quorum vel PLUTARCHUS vel ATHENÆUS pas-
 sim meminit, sentio factam esse incredibilem
 jacturam. Cæterum hoc quoque accidisse vi-
 deo, ut pleraque tum demum interciderint mo-
 numenta, cum ab aliis, qui nunc extant, scri-
 ptoribus eadem essent repetita, eademque jam
 res ex aliorum libris in alios libros translatae,
 magisque etiam expositae in posterioribus es-
 sent. PLUTARCHUS in minoribus suis *Parallelis*
 recitans antiquissimas Rom. historias, testes tan-
 tum citat rerum Italicarum libros Græcè scri-
 ptos ab ARISTIDE MILESIO, ALEXARCHO, AGE-
 SILAO, ARISTOBULO, ALEXANDRO POLYHISTORE,
 ARISTOCLE, THEOTINO, THEOPHILO, DOROTHEO,
 DOSITHEO, DERCYLLO, CLYTONIMO, CRYSIPPO.
 Hi nunc omnes auctores interierunt. Sed an
 ex iis PLUTARCHUS quicquam recitat, quod nos
 ex aliis, qui extant, copiosius repetere non
 possumus? Idem PLUTARCHUS in aliis suis *Pa-
 rallelis*, hoc est, *illustrium vivorum vitis*, quæ
 Græcam, Latinamque historiam describunt,
 auctores plus quam ducentos, ex quibus illam
 collegerit, laudat. Si dixerò, ne decimam qui-
 dem eorum partem nunc extare, non mentiar.
 Sed ipse PLUTARCHUS, quod alioqui ab iis jam
 frustra requirimus, suppeditat. Ne illos qui-
 dem PLUTARCHI libros integros superesse scio.
 Sed alii, qui supersunt, eos suppleant. Mira-
 bilis profectò est quædam in hoc genere pugna
 eorum,

eorum, quæ oblivionem parere, & eorum, quæ memoriam rerum gestarum tueri conantur. PLINIUS ad TACITUM, (*) *Auguror* (inquit) *historias tuas fore immortales*. Utque non esset vanum hoc augurium, Imp. TACITUS eas multis exemplaribus descriptas jusserat adservari in publicis bibliothecis. Ipse Dio narrat sese ad historiam scribendam divino quodam somnio confirmatum fuisse, cum ex eo intellexisset, illam, quam scriberet, nullo unquam tempore esse perituram. Perierant tamen TACITI & DIONIS commentarii, vixque tandem aliqua eorum pars revixit & ex suo sepulchro eruta est. Sed quod planè periit, nonne aliunde sarciri & aliorum libris compensari potest?

§. XIX.

Nihil attinet nunc ostentare superstites bibliothecas, quæ nos bene sperare jubent. Sed ut PLINIUS scripsit, se suorum temporum historiam orsum esse à fine AUFIDI BASSI: sic dicere possum HERODOTUM à fine Prophetarum, THUCYDIDEM à fine HERODOTI, XENOPHONTEM à fine THUCYDIDIS. Historiæ Romanæ primam partem DIONYSIUS præcipuè susceperat, professus, se ejus historiæ scriptionem producere velle usque ad initium primi belli Punicæ. Secundam POLYBIUS antea susceperat: postea LIVIUS tertiam potissimum explicare voluit. Etsi autem maxima horum scriptorum pars nunc interierit, tamen potest & hæc lacuna
repleri,

(*) *Lib. VII. Epist. 33.*

repleri, & hoc farciri damnum. TACITUS non
 procul à fine Livii suos Annales orditur, MAR-
 CELLINUS à fine TACITI, hoc est, à principatu
 NERVÆ, ut HERODIANUS ab exitu M. ANTONINI,
 in quo defierat Dio. Quid pluribus verbis
 talia successionis continuæ exempla in aliis scrip-
 toribus commemorem? In re præsentì multò
 id commodiùs diligentiusque ostendero. Nunc
 dico, ne tempora quidem literis omnibus ini-
 mica potuisse nobis earum præfidia eripere,
 & historiam sic certasse cum barbarie, ut
 hæc illam opprimere non potuerit, ut huic il-
 la minimè cesserit, denique ut hanc illa veluti
 in triumpho circumduxerit. Ne rursus lon-
 gior sim, breviter delibabo tantùm posteriora.

§. XX.

Qualescunque reliquiæ nobis relictæ sunt
 (hoc enim dicendum iterum est) historiam sa-
 tis integram conflare utcunque possunt, si abs
 singulis scriptoribus singula corrogando, om-
 nia pervestigemus, & quod singuli conferent,
 aptè colligamus, atque jungamus. Nam
 & diligentiam perquirendi, & artem quandam
 quæsitis rectè utendi, necessariam esse profi-
 teor. Utraque verò si adsit, tum certè magis
 admirabimur utrùmque illud, quod antea di-
 cebam, hoc est, & veterum omnibus sæculis
 historicorum, qui in hoc genere scriptionis,
 tanquam in acie alii aliis successerunt, & quasi
 in decursu lampada acceperunt abs decedenti-
 bus, continuam atque conspirantem fuisse con-

ten-

tionem: & post tantam barbarorum tem-
 porum tempestatem, atque adeò literarum
 vastitatem, tantum esse reliquum veterum mo-
 numentorum. Post mortem CONSTANTINI,
 Imperio partim diviso, partim aliò translato,
 & nescio quò abductis legionibus inundare
 cæpit illa barbarorum colluvies. Nonne mi-
 rum est, tunc nihilominus historiam diligenter
 esse conscriptam, sed & quæ tunc conscripta
 fuit, ad nos pervenisse. Quid? VALENS Im-
 perator in Oriente domi & foris cælum terræ
 miscebat: & nihilominus alit historicos, qui
 etiam cùm Græci essent, latinè nobis exponant,
 quod quærimus. Nullis liberalibus studiis eru-
 ditum fuisse fatetur AMMIANUS MARCELLINUS
libro XXXI. ()* Jubet tamen, ut EUTRO-
 PIUS res Romanas ab urbe condita usque ad
 suam ætatem colligat. Id non ineleganter
 præstat EUTROPIUS: cujus etiamnum extat (ut
 appellatur) *Breviarium*. Cùm ad suæ ætatis
 historiam pervenit, ait sese eam majorè stylo
 dicendam reservare ad majorem scribendi di-
 ligentiam. An id quoque præstiterit, ignoro.
 Sed bene habet. Eodem tempore in eadem
 aula vixit AMMIANUS MARCELLINUS, qui cumu-
 latè hoc præstitit, homo quidem militaris, sed
 tam literatus miles, tamque veterum literarum
 studiosus, ut nihil non pervestiget. Nam &
 quod in Gallorum monumentis incisum fuerat
 de eorum antiquissima origine, legisse se ait
libro

(*) *Cap. 14.*

libro XV. Denique (ut uno verbo dicam) diligentissimus scriptor est. Est quidem scabra ejus, hominis nempe Constantinopolitani, oratio Latina: sed rebus est doctis referta, & variam, multiplicem, reconditamque lectionem includit, & verò historiam, quam alius non exposuerit, copiosè explicat. Denique hunc MARCELLINUM cum TACITO, à cujus fine, ut dixi, orsus suam historiam est, comparare ausim: & cum antea TACITUM cum LIVIO tantum habere similitudinis dixi, quantum unius cum alterius habuit Resp. nunc multò magis dixero MARCELLINUM TACITO non esse dissimilem: esse tamen uberiorem. Jam verò si ejus commentarios superstites de temporibus CONSTANTII, JULIANI, VALENTINIANI & VALENTIS jungamus non modò cum iis, quæ ex legum libris repeti possunt, sed & cum Ecclesiasticis eorum temporum monumentis, quæ plurima etiam sunt: certè maxima illius historiæ materia memoriæque nobis occurret.

§. XXI.

Post mortem THEODOSII barbaries magis atque magis grassari cœpit, quæ urbe everfa, in Italia rerum potita est: & ecce ex Africa AUGUSTINUS magna nobis præsidia summittit. Incitavit enim suum PAULUM OROSIUM, ut ab orbe condito ad sua usque tempora perpetuæ historiæ memoriam renovaret. Quid dicam, ipsam THEODOSII II. uxorem EUDOCIAM, fœminam doctissimam, & Atheniensi philosopho
patre

patre dignam filiam, & Imperatoris maximi conjugio dignissimam virginem, Heroïcis verbis Persica mariti bella elegantissimè descripsisse? Si ad JUSTINIANI nostri tempora transeam, occurrent PROCOPIUS & AGATHIAS: & iis proximus EVAGRIUS, qui historiae Ecclesiasticae παραλειπόμενα (*) persecutus est abs THEODOSIO secundo, usque ad MAURICII Imperium: quibus profectò temporibus tristissima Reip. facies fuit. Sed fortasse in Oriente quidem adhuc aliquid literarum & lucis superfuit: In Occidente verò omnia erant densissimis tenebris sepulta. Equidem negare non possum obscurum esse chaos. Sed in ea quoque caligine conati sunt quidam memoriam suorum temporum posteritati relinquere. Atque hîc quidem mihi in mentem venit ille LEO, magnus, ut videtur, vir in aula Tholosana Regis Gothi. Is hortatus erat SIDONIUM APOLLINAREM, qui tunc in Gallia unus erat literis & eruditione præstantissimus, ut historiam ejus temporis scriberet. SIDONIUS sapientissimè judicans, quorum potissimùm sit hominum, historiam scribere, respondet, ipsum LEONEM id potius suscipere debere & præstare posse. Quotidie namque (inquit) per potentissimi consilia Regis, totius sollicitus orbis, pariter ejus negotia, jura, fœdera, bella, loca, spacia, merita cognoscis. Unde quis justius sese ad ista succinxerit, quàm ille, quem constat gentium motus, legationum

varie-

(*) Ea, quæ prætermissa sunt.

varietates, facta ducum, pacta regnantium, tota denique publicarum rerum secreta didicisse? quique præstanti positus in culmine, nec necesse habet vel suppressere verum, vel concinnare mendacium? Utinam verò hic LEO hanc historiam nobis reliquisset. Nam cum virtalis fuerit, dignissimus erat, qui illi rei se dederet: & ea tunc erant in hoc Occidente tempora, quorum memoriam valde requirimus prope alioqui amissam. Quàm multa, quæ ignoramus, cognoscere possemus de Regni Francici initiis, deque Gothici in Aquitania atque Italia statu? Nam probabile est LEONEM illum, cum ALARICI Tholosani Regis consilia regeret: & THEODORICI, qui socer ALARICI fuit, & CLODOVEI Franci, cujus filiam duxit ALARICI filius, consilia cognovisse, & res maximas tunc ab illis tribus magnis Principibus gestas, quæ nunc obscura oblivione sepultæ sunt, illustrare potuisse. Neque tamen contemnendum est, quod ex SIDONII *epistolis* elici potest, quantumcunque sit illud. Factum verò deinde est, ut cum viri togati in Reipublicæ gubernatione occupati hanc curam non susciperent, quæ tamen ad eos magis pertinebat: ipsi monachi, ociosi homines, ultrò ad eam rem sint aggressi. Ac SIDONIUS quidem verecundè responderat, eam abs suo ordine (erat autem Episcopus) valde abhorrere. Sed monachi cogitarunt fatius esse aliquam, quàm nullam historiam contexti. Nihil nunc dicam de CASSIODORO, primum Consule & Senatore, deinde monacho:

C c

quem

quem omnes fatentur plurimum ad hanc rem contulisse. Sed habenda etiam gratia est ipsi GREGORIO Turonensi Archiepiscopo, qui Francorum Regum ante CAROLI MAGNI tempora res gestas, ut potuit, descripsit. Habenda est gratia ANNONIO monacho, qui postea eandem historiam suscepit, & ad suam ætatem usque perduxit. Quid dicam de BEDA, qui suorum Anglosaxonum Britannicam historiam collegit? Quid futurum erat, si temporibus illis non affulsissent tales historici, qui nobis etiamnum de rebus illis multa quærentibus utcunque respondeant? Atque hoc quidem exemplo plures deinde ejus ordinis scriptores excitati sunt, qui CAROLO Magno, ejusque posteris adfuerunt: quorum monumentis tam nunc carere non possumus, quàm utimur perlubenter. PAULUM VARNEFRIDUM Diaconum Aquilegiensem Longobardum Longobardicarum rerum scriptorem CAROLUS Magnus everso Longobardorum Regno, eorumque Rege Desiderio capto, aluit, propè ut olim VESPASIANUS JOSEPHUM: eundemque nihilominus filia DESIDERII impulit, ut ad EUTROPIUM libros duos appenderet: & abs JULIANO historiam produceret ad nostrum usque JUSTINIANUM, hoc est, usque ad principium regni Longobardici. Quis non agnoscit, quantum & huic propè monacho debeat eorum temporum historia? Quid dicam de EGHINARDO, qui sui CAROLI Magni, cujus Cancellarius fuisse dicitur, vitam descripsit? Contemnant, qui volent, talia auxilia,

&

& (si etiam velint) fastidiosè respuant. Ego in deserta solitudine duces, ne monachos quidem, contemnam, quibus aliquam veluti facem præferentibus utcunque conspicio, quod alioqui planè non viderem. Fateor tribus ante & post CAROLUM seculis historiam Francorum Regum valde obscuram videri, cùm barbaries in Gallia veluti revocasset veterum Druidum morem, qui res suas literis non mandabant. Sed tantò magis colligendum est, si quid sit scriptum: & spero fore, ut ex illius nobilissimi regni Archivis aliquando plura eruantur. Interea quosdam, qui se alioqui in solitudinem abdiderant, nobis occurrere indices & testes eorum temporum, æquo animo patiamur. Et cur tandem nobis etiam non gratularemur, unum inter eos ABBATEM URSPERGENSEM anno MCC. extitisse, qui fideliter collegerit illam barbarorum in Germania temporum, suorumque Imperatorum historiam, in qua alioqui caligaremus? alterumque in Hispania RODERICUM antistitem Toletanum paulò post idem fecisse? Saltem suæ gentis memoriam aliquam nobis reliquisse. Sint licet rudes tales commentarii, tamen quædam (ut ita dicam) faculæ sunt, quæ officunt, ut in ea oblivionis profunda nocte, in qua cæci planè essemus, aliquid videamus. Græci & politiores & sceliciores in hoc genere semper fuerunt. Ventum erat ad annum MLXX. cùm in Imperio Constantinopolitano ipse Patriarcha JOANNES XIPIHILINUS, DIONIS Græcam rerum Rom. historiam

nobilissimam, non modò in lucem revocavit, sed & eleganti epitome, ut memoria facilior esset, exornavit, cùm aliæ nationes vix ullam tenerent earum rerum memoriam. Cùmque ad suam usque ætatem historiam non perduxisset: ecce statim ZONARAS, monachus ille quidem, sed doctus & literatus monachus, & maximis in Imperio Constantinopol. muneribus antea perfunctus, persequitur, quod XIPHILINUS dereliquerat: & universæ historiæ ab orbe condito non inelegantes epitomas concinnat. Desiit in suo Imp. ALEXIO COMNENO: nec satis diligenter exposuisse visus est illam sui temporis historiam: quo tamen tempore Occidens cum Oriente congressus, & uterque veluti orbis concurrens, magnam & illustrem historiæ novæ materiam suppeditabat. Sed ANNA ALEXII illius filia, fœmina erudissima, tanti dux fœmina facti, *libris XX. suæ Alexiados*, paternam historiam ita describit atque illustrat, ut ejus ætatis & Imperii & Orientis statum liquidò etiamnum conspiciamus: & alteram in ANNA EUDOCIAM, vel potius majorem gloriam majusque decus admirari cogamur. Eant nunc, qui suæ ignavia, barbarorum temporum tenebras obtundunt. Vix me continere possum, quin exclamem,

*Vos etenim juvenes animos geritis muliebres,
Illaque virgo viri.*

§. XXII.

Certè ut Romanis olim Imperatoribus, & Persicis Regibus turpe & pudendum fuit aliquando

quando vinci ab una muliere ZENOBIA, barbaris illis temporibus, quibus VALERIANUS & GALLIENUS, serviebant dicam an imperabant? Sic pudorem ignaviae iis incutere eadem debuit, quae etiam Romanos historicas literas Romanae docebat. Certe TREBELLIVS POLLIO scribit, tam peritam Alexandrinae atque Orientalis historiae fuisse, ut & ejus epitomas conscriberet. Neque dubito, quin eo studio animum illum suum plusquam virilem, & admirabilem prudentiam in rebus gerendis, atque in adversis, ipsaque adeo captivitate invictam constantiam confirmarit. Sed cum legimus ANNAE *Alexiadem*, an non multo magis nos nostrae ignaviae puderet? Interea bene habet: obscurissimorum temporum lucem inde, unde minimè sperassemus, nobis affulgere. Ut autem ANNA ZONARAM veluti excepit, sic ZONARAM consecutus est NICETAS, NICETAM CALCHONDYLAS: ut jam de aliis eorum temporum scriptoribus Graecis, qui nondum prodierunt, non loquar. Sed ne illis quidem nostri Occidentales, qui tunc Asiam & Syriam victores pervagabantur, in hoc genere cessere. Post GOTIFREDUM & BALDUINOS duos, primum & secundum, Reges Hierosolymitanos maximis rebus gestis nobilissimos, nonne etiam laudantur BALDUINUS tertius, & hujus frater ALMARICUS, & ALMARICI filius BALDUINUS quartus, quod Juris & historiarum essent studiosissimi? Nonne liberaliter aluerunt GULIELMUM illum nostratem, qui postea Archiepiscopus Tyrius fuit, & quem

BALDUINUS quartus præceptorem, deinde Cancellarium habuit? Nonne historicum lumen Orientis esse iusserunt? Nonne AMALRICUS ille BALDUINORUM filius, frater, pater, factus quoque Rex Hierosolimitanus curavit ab illo conscribi ignotam alioqui nostris, Orientalium Principum integram historiam annorum DLXXVII. eique ad tantum opus Arabicos etiam libros maximis sumptibus comparatos suppeditavit? Nonne & ille TYRIUS suorum Principum admirabilem, quæ etiamnum publicè extat, historiam abs GOTIEREDO per annos LXXX. fidelissimè contexuit? Factum id est, cum ad annum CHRISTI millesimum ducentesimum historia paulatim accederet: & ecce centum post annis casu mirabili ex media Armenia in Galliam atque adedò in monasterium pertrahitur HAYTONUS, qui magis atque magis sui Orientis statum, si non facundè, at certè fideliter (quod, qui supersunt ejus commentarii, restantur) nostris exponeret: ac ubi minimè nostri putabant, ibi literas tunc lucere narraret, in illo nempe extremæ Indiæ admirabili Regno Cathayo: cujus jam ea erat gloria, ut Cathayni possent & auderent jactare, se duobus oculis, Latinos non nisi uno præditos esse: reliquas verò gentes esse cæcas.

§. XXIII.

Certè vetus erat hoc Græcorum proverbium, homines demum literatos διπλοῖς ὀμμασιν ὁρᾶν: (*) quod quidem de historicis magis etiam

(*) Duobus oculis videre.

nam dici pot
 ad audirent
 acitari debu
 ore PAULUS
 illes extant)
 rum Imperia
 perstraverat
 cum illius & h
 cognoverat, re
 eris & legibus
 in picturis hist
 emque cum ill
 anticem Rom
 a nostrorum fi
 o dissimili ex
 stitit Rex I
 novem CLA
 ratione aud
 tis atque ni
 od illi Legati
 narios poste
 um fuit, quod
 ni: neque pr
 nostra reate,
 lethiopia, sed
 e Indiæ Occi
 n Legatos Rom
 ce literis atque
 mla nostros ur
 locus videtur fu

(*) Lib. VI. Ca

etiam dici potest. Nonne Europæi nostri cum illud audirent, ad honestissimam contentionem excitari debuerunt? Quid? Cùm eodem tempore PAULUS VENETUS (cujus libri non ignobiles extant) totam illam Indiam & Tartarorum Imperium novum & admirabile, quod perlustraverat, domum reversus describeret: cùm illius & historiam, quam in re præsentis cognoverat, recitaret, & civitates amplissimas literis & legibus excultas, & ipsam Regiam aulam picturis historicis insignitam esse narraret: denique cùm illius *Cublai* magni *Chami* ad Pontificem Romanum epistolam adferret: credo, nostrorum studia inflammavit. Cùm olim non dissimili exemplo accidisset, ut Taprobanae Insulæ Rex Legatos Romam misisset ad Imperatorem CLAUDIUM, Romani magna cum admiratione audiverunt tales novi veluti orbis testes atque nuncios: neque non PLINIUS (*) quod illi Legati retulerunt, in suæ historiæ commentarios postea retulit. Majus autem quippiam fuit, quod de PAULO VENETO nunc recitavi: neque profectò minus admirabile est, nostra ætate, non solùm ab ABISSINO Rege Aethiopiæ, sed & ex Themistitana civitate novæ Indiæ Occidentalis, tanquam ex altera Cantalagos Romam appulisse cum suæ Reipublicæ literis atque commentariis. Ubi tales stimuli nostros urgebant, certè nullus desidiæ locus relictus fuit.

C c 4

Euro-

(*) *Lib. VI. Cap. 22.*

Europa? Non est jam necesse pluribus verbis dicere, quantum infelix elaborarit, ut cum magna literarum, doctorumque hominum penuria laboraret, tamen res suas ab oblivione vindicaret. Non est necesse omnes commemorare, qui proximorum saltem annorum CCC. memoriam, historiamque nostrorum Regum & Principum diligentissime & simplicissime exposuerunt, homines fortasse impoliti, sed quò minus simulationis aliquo artificio eruditi, tantò magis ad veritatis testimonium idonei. Neque tamen defuerunt doctissimi atque literati homines, qui tandem perpolirent, quod illi priores informarant. Certè etsi tantum consideremus, ecquid una nobis Italia supeditet: neque BLONDI FLAVII subsidia, qui *historiarum ab inclinatione Romani Imperii libros XXXI.* edidit ante annos centum: neque qui illum consecutus est, ANTONII SABELLICI *Enneadas & Decadas*: neque hujus veluti successores duos, PETRUM BEMBUM & PAULUM JOVIUM: neque illius, qui Britanniae datus est, POLYDORI *Anglicam historiam*: neque PAULI AEMILII *commentarios de rebus gestis Francorum*, quisquam literatus contempserit. Sed clarissimorum virorum labores in re praesenti laudabimus. Illud modò, quod ut video, longiùs me abduxit, dicere volui: non deesse scriptores, non monumenta, non memoriam, non lumen, vel in tenebricosis temporibus, ut quod suscipimus, bona cum spe persequi possimus. Ubi factum aliquod historia verè & fideliter narravit, pro-

tinus

(ut in t
e tempore
gra narrat

Ac tem
imprimis hab
ria. Sed histe
am & scrupule
aliter aliquan
per diem & Co
omnia miscere
est, fugere
quidem pl
tunc rōy su
plus forte
tus, ut in
vere possi
esse tam
componere
ant. Verum
ari debemus
as agere, quic
suis ipsum P
HONTM gra
tempora sapè
& THUCYDIDES
NON PICTOREM
Scriptores quos
NON PITHAG

(*) Dictionem
(**) Cozum

tinus (ut in testimoniis fit) quæri solet ac debet de tempore & loco. Nam neque alioqui integra narratio esset.

§. XXIV.

Ac temporis quidem magnam rationem imprimis habent, qui scribunt Annales aut Diaria. Sed historia sæpè non requirit tam minutam & scrupulosam Chronologiam: neque tam exiliter aliquando dividi se patitur: neque semper diem & Consulem habet. Verùm confusè omnia miscere, nunquam licet: & quantum potest, fugere historicus debet ὑσρολογία (*). Est quidem plusculum difficultatis in comparatione τῶν συγχρονῶν (**). Sed fuit olim multò plus fortasse, quàm sit hodie. Sanè PLUTARCHUS, ut in *Lycurgo* valde laborat, sese ut evolvere possit: sic in *Solone* ingenuè fatetur, rem esse tam variè jactatam, ut diu multi in ea componenda atque concilianda frustra sudarint. Verùm tanto magis ætati nostræ gratulari debemus, & doctissimis hominibus gratias agere, qui talia fœliciter explicârunt. ATHE-NEUS ipsum PLATONEM, atque etiam XENOPHONTEM graviter accusat, quòd quorundam tempora sæpè notaverint falsò & imperitè: ut & THUCYDIDES HELLANICUM, & DIONYSIUS FABIIUM PICTOREM, & alii alios. Sed & CICERO scriptores quosdam meritò reprehendit, qui NUMAM PYTHAGORÆ discipulum fuisse ajebant,

C c 5

cum

(*) Dictionem præposteram.

(**) Cœvorum.

cum PYTHAGORAS aliquot post NUMAM seculis primum natus sit: ut tantò magis mirer OVLIDIUM in eodem errore tanquam in luto hæsisse. Sunt ii quidem certè ridiculi & fædi errores. Sed cùm magnos alioqui & doctos viros iis subinde implicari videmus, intelligimus nos cavere nobis debere. Hic mihi venit in mentem, quod idem CICERO in quadam oratione pro Gallio lepidè narrat. Non extat illa oratio. Sed HIERONYMUS ad Nepot. loquens de imperitis concionatoribus, ex illa recitat, quod jam recitabo. *Quidam (inquit CICERO) poëta nominatus, homo perliteratus, cùm facit Euripidem & Menandrum inter sese, & alio loco Socratem & Epicurum differentes, quorum ætates non annis, sed seculis scimus esse disjunctas: quantos is plausus & clamores movet? Multos enim condiscipulos habet in Theatro: qui simul literas non didicerunt. Scitè profectò & falsè CICERO. Sed quantos cachinnos, & quales fannas in confes-
αἰνιστογνώσια (*)? Atqui non modò indocti illi concionatores, de quibus agit HIERONYMUS, sed & doctissimi in Ecclesia doctores miserè se & alios nimium credulos in hoc genere aliquando fefellerunt: ut EPIPHANIUS, cùm de JUSTINI Martyris ætate agit: & SOCRATES ille Ecclesiasticæ historiæ non ignobilis auctor, cùm de Polycarpo. Quid dicam de ipso AUGUSTINO (**), qui disputans de historiæ utilitate,
 ait*

(*) Historiarum imperitia.

(**) Lib. II. de doct. Christ.

AMBROSI
 PLATONE
 PLATONEM
 in Egypt
 se memoria
 tribuit. Se
 quàm fuerit
 Nam scribit
 Esne tempora
 de suorum
 tribus tam
 eodem coacti
 magnam operat
 INOVIUS, & p
 qui eos cor
 in persecuti
 STORIS RHO
 tur scripsit
 quia mu
 andam præci
 agor, meos,
 et profectò n
 CASTRENSEM,
 ego, de PAPIN
 andam legur
 que adeò stol
 angari. Verù
 in schola tam
 non docerit m
 (*) Lib. II. Re
 (**) De Civitat
 (***) Chronio
 (****) Chrono

ait AMBROSIUM contra Platonicos, qui nostros à PLATONE omnia didicisse fingeant, dixisse, PLATONEM temporibus HIEREMIÆ profectum esse in Ægyptum? Ac quidem alibi (*) agnoscit se memoria lapsum esse, cùm illud AMBROSIO tribuit. Sed an alioqui tandem vidit satis, quàm fuerit PLATO posterior HIEREMIA? Vidit. Nam scribit (**) PLATONEM natum esse post ESARÆ tempora. Et verò Pagani nostros talibus de suorum auctorum antiquitate disputationibus tam valde exagitarunt, ut Christiani tandem coacti sint τῶν χρονικῶν (***) studio magnam operam dare. Quod & CLEMENS ALEXANDRINUS, & postea EUSEBIUS sedulò fecerunt: & qui eos consecuti sunt, tam id diligenter sunt persecuti, ut jam minimè requiram illius CASTORIS RHODII veteres commentarios, qui dicitur scripsisse τὰ χρονικὰ ἀγνοήματα. (****) Sed quia multos video nihilominus inscitia quadam præcipites sæpè in hoc genere labi, cogor, meos, ut sibi caveant, monere. Pudet profectò me, cùm BARTOLUM & PAULUM CASTRENSEM, nobilissimos juris interpretes, lego, de PAPINIANI & DIOCLETIANI ætate ad quarundam legum conciliationem ineptissimè atque adeò stolidissimè non tam loqui, quàm nugari. Verùm bene habet: vix ullus hodie in schola tam puer est, quem ferulæ metus non docuerit meliora chronica. §. XXV.

(*) *Lib. II. Retract.*

(**) *De Civitate Dei Lib. XVIII.*

(***) *Chronicorum.*

(****) *Chronicos errores.*

§. XXV.

Sed neque jam in Cosmographia, Geographia, Chorographia, magis quàm in Chronologia, facile aliquis vel peccaverit vel aberraverit. Adeò tabellis omnia sunt ad vivum expressa. Lepidum est, quod nasutus ille LUCIANUS ait, sese delira stultitia fatui cujusdam Historiographi, ex Græco factum esse Babilonium, patriamque suam ab Hellesponto avulsam, cum ipsis mœnibus & turribus & universo populo translata esse in Mesopotamiam. Si quis tam absurdè peregrinetur, taliæque monstra non tam somniet, quàm affirmet, illud attonitus exclamabo,

Et Ararim Parthus bibit, & Germania Tigrim.
Dicerem iterum vix quenquam jam posse in tales errores incidere. Sed cum superioribus annis legerem hominis doctissimi & acutissimi & hac ætate cautissimi commentarios quosdam, in quibus ille, quod EUSEBIUS scripsit de Pella ad Jordanem, docendo transfert ad Pellam Macedonicam: sensi nostros iterum monendos esse, videant, ne tam inscitè orbem terrarum revolvendo invertant.

§. XXVI.

CICERO *ad Attic.* (*) narrat sese instituisse scribere de Geographia magnum opus, eum in Aegyptum proficisci cogitaret. Sed ut hæc ejus peregrinatio impedita fuit, sic & scriptio illa Geographica fuit abrupta. Cæterum non multò post Roma STRABONEM aluit, qui cum
magnam

(*) *Lib. II. Epist. 4.*

magnam orbis partem pervagatus multorum mores vidisset & urbes, Geographiam cum historia conjunxit, & scitissimè expressit. De aliis, qui secuti eum sunt, & eidem studio magnam operam dederunt, nunc non loquar. Facere tamen vix possum, quin PAUSANIÆ mentionem faciam, qui Imp. ADRIANI temporibus Græciam curiosè perlustravit, & paulò antè quàm ea tota concideret, studiosè quicquid in ea erat memorabilè, notavit atque collegit. Neque verò quam aliquo STRABONIS vel PAUSANIÆ exemplo, rationem & viam historiæ pertractandæ secutus est superioribus annis RAPHAEL VOLATERRANUS, nunc eam imitari vellem. Non enim historiam, ut regiones & provincias, dividere possum: & illa modò huc, modò illuc nos cogit discurrere: neque uni loco affixa, neque in una regione semper est inclusa. Certè aliud longè est, Geographia aliquem historiarum memoriam aspergere: aliud, historiæ perpetuæ Geographiam veluti appendicem subjicere.

§. XXVII.

Posteaquam historia factum aliquod descripsit cum suis circumstantiis, etsi eam liberali custodia septam, vellem, cingeret omnium literarum eruditus quidam chorus: tamen Rhetores novos, ad id, quod recitatum erit, exaggerandum non invitabo. Nam amplificatio- nes atque excursiones ociosorum hominum, qui, ut poëtæ & pictores, quid libet audendi atque fingendi potestatem sibi arrogat, non
minus

minus quàm ineptas allegorias ineptorum concionatorum, præcidendas esse sentio. Utantur iis vel in scena ludiones, vel in concione declamatores. Ego historiam castiorem & verecundio-rem esse opto. Ac, si quod CICERO in *Bruto* scripsit, concessum est Rhetoribus, vel in historiis mentiri: vellem talem planè Rhetoricam hinc facessere. Nam & memini, quod idem CICERO ad *Attic.* (*) seriò scripsit, alia esse scripta ἐγκωμιαστικά, (**) alia ἰσόγραμμα: (***) quòdque non modò CICERO, sed & LIVIUS graviter conquestus est, funebres veterum orationes reddidisse historiam mendosam. Denique non rarò mihi in mentum venit, quod idem CICERO alibi (****) verè scripsit, alias in historia leges observandas esse, alias in poëmate: cum in illa ad veritatem quæque referantur, in hoc ad delectationem pleraque. Neque tamen non agnosco olim quoque fuisse quosdam poëtas historicos: neque LUCANUM, cum bellum civile, aut SILIUM ITALICUM, cum bella Punica narrat, repudiavero: ac ne historiam quidem aliquando in tragœdiam transformari, & in scena agi recusavero. Denique & Panegyricis Veterum utar nonnunquam, ut cum de DIOCLETIANO, CONSTANTINO, THEODOSIO narrant, quod aliis monumentis proditum non est. Sed ut est aliquis in hoc genere modus, sic & cautio, quæ necessaria est, adhiberi debet. Potiùs verò quàm indulgemus ludicris & ociosis alicujus facti amplificationibus, aliæ sunt, quæ nos alio vocant, seriæ quæstiones.

FR.

(*) *Lib. I. Epist. 19.*

(**) Laudatoria.

(***) Historica.

(****) *de L. L. Lib. I. Cap. I.*